

ANNE(X)

Annex Gazetesi **Sayı 7**

annekimdir

Oda Projesi olarak *Annex* gazetesinin ilk sayısını 2003 yılında yayımladık. 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin ardından evlerini kaybedenlere verilen konteynerlere sığamama hâlleri, sığamazken insanların yeni hayatlar yaratma potansiyeli bizi harekete geçirmişti. *Annex*, yani “Ek” fikrinin arkasında, ‘ek’in eklemlendiği ‘şey’i dönüştürme ve onunla başka bir hâl alma olasılığı var. Nitekim, takip eden sayılarda, gecekondular, yeşil alan, sanat mekânı, kentsel mekân gibi konuları ‘ek’ olarak ele aldık, eklemlendikleri yapılarla ve ‘ek’in onları neye dönüştürdüğüne yeniden baktık.

Bugüne kadar altı edisyonu yayımlanan *Annex*’in 7. sayısı *Anne(x)*’in konusu, kelimenin içinde gizli olan “Anne”de. Bu sayıda anneliğe, kadına ya da kişiye eklemlenen bir durum olarak bakıyoruz. “‘Anne-lik’ nedir?” ve “‘Anne’ olma hâline nasıl bakabiliriz?” sorularını soruyor, bu ek olma biçiminin potansiyellerini tartışıyoruz. Bunun yanı sıra, bir kurum, kimlik ve toplumsal cinsiyet rolü olarak annelikten sıyrılmanın yollarını sorguladığımız bu yayının, böylelikle anneliğe belli bir mesafeden bakmayı sağlayabileceğini umuyoruz. Anneliğe odaklanırken, düşünce zincirimize anne olan ya da olmayan başka kadınları da kattık.

Yolumuzda haberler, duyumlar, sloganlarla karşılaştık ve kıymetli bir mekânla, Kadın Eserleri Kütüphanesi’yle ve bu vesileyle Türkiye coğrafyasındaki kadınlara ait yegâne arşiv ve tarihle ilişkilendik.

İlmek ilmek bir araya getirdiğimiz bir ilişkiler bütünü *Anne(x)*. Geçmişin anılarını şimdiye taşımaya çalıştığımız ipliklerle birbirine tutturduğumuz parçalı bir bütün. Algıların, zamanların ve mekânların kişisel ve kamusal tarihini bir araya getirmeye çalışıyor ve *Anne(x)*’te anneliğin ele gelmez yabancı hâlini biraz daha görünür kılmaya çalışıyoruz.

Oda Projesi, 2021

Anne(x) no. 7

ANA projesi kapsamında yayımlanmıştır.
Haziran 2022

Editör Oda Projesi

Tasarım Ece Eldek

Redaksiyon Erdem İlgi Akter

“Bir Kadından Bir Kadına” zincirinde yer alanlara teşekkürler:

Gülçin Aksoy, Olcay Akyıldız, Pelin Başaran, Cemre Baytok, Kija Benford, Libia Castro, Aslı Duru, Balca Ergener, Yasemin Nur (Erkalır), Şifa Girinci, Beyhan Gültaşlar, Asako Iwama, Ayça İnce, Aslı Kıyak İngin, Bilge Kalfa, Ruken Kaplan, Burcu Serdar Köknar, Aysuda Kölemen, Aylin Önel, Didem Özbek, Nadin Reschke, Esra Sarıgedik Öktem, Anita Sezgener, Mürüvvet Türkyılmaz, Sibel Yardımcı, Yağmur Yıldırım, Katarina Zdjelar

Baskı Adedi 1000

Baskı Sena Ofset

Yakuplu Mah. 194. Sok. Bina No: 1

Kapı No: 465 Beylikdüzü İstanbul

ANA Tarihçe

2013

25 Haziran–18 Temmuz

“ANA”, Astrid Noack’s Atelier (ANA), Kopenhag, Danimarka

13 Temmuz

“M/other voices” projesiyle ortak piknik, Hareskov, Kopenhag, Danimarka Deirdre Donoghue (Rotterdam, Hollanda), Oda Projesi (İstanbul, Türkiye), Witte de With Centre for Contemporary Art (Rotterdam, Hollanda) ve Astrid Noack’s Atelier (Kopenhag, Danimarka)

Yüz Yüze Buluşmalar

2014

15 Şubat

Salt Galata, İstanbul, Türkiye
Gülçin Aksoy, Esra Aliçavuşoğlu, Selda Asal, Canan, Emre Koyuncuoğlu, Aylin Önel, Oda Projesi, Hale Tenger

29 Mart

Salt Galata, İstanbul, Türkiye
Sema Aslan, Banu Cennetoğlu, Biray Kolluoğlu, Defne Koryürek, Burcu Serdar Köknar, Oda Projesi

18 Ekim

Depo İstanbul, Türkiye
Seçil Yersel-Erden Kosova, Didem Özbek-Osman Bozkurt, Oda Projesi, Selim Birsell-Mürüvvet Türkyılmaz

2015

8 Mart

Depo İstanbul, Türkiye
Didem Daniş, Leyla Gediz, Beyhan İslam, Yasemin Nur, Melisa Önel, Oda Projesi

2018

12 Mayıs

Depo İstanbul
İlkay Balıç, Aslı Kıyak İngin, Ekin Özbiçer, Zeyno Pekünlü, Oda Projesi, Arzu Yayıntaş

1 Haziran

Dünyada Mekân, İstanbul, Türkiye
Ayça İnce, Nazlı Eda Noyan, Ekin Saçlıoğlu, Özlem Ünsal, Oda Projesi, Derya Yücel

Çevrimiçi Buluşmalar

2020

26 Mayıs

Banu Cennetoğlu, Ayça İnce, Aslı Kıyak İngin, Bilge Kalfa, Esra Sarıgedik Öktem, Aylin Önel, Ekin Saçlıoğlu, Zeyno Pekünlü, Oda Projesi, Arzu Yayıntaş

2 Haziran

Didem Daniş, Balca Ergener, Esra Sarıgedik Öktem, Melisa Önel, Oda Projesi, Mürüvvet Türkyılmaz

11 Haziran

Gökçen Ataman, Emre Koyuncuoğlu, Aysuda Kölemen, Yasemin Nur, Ekin Özbiçer, Oda Projesi

23 Haziran

Esra Aliçavuşoğlu, Sema Aslan, Biray Kolluoğlu, Didem Özbek, Oda Projesi, Sibel Yardımcı

22 Eylül–3 Kasım

“Dönüştürücü Bir Güç Olarak Bakım, Kız Kardeşlik ve Cadılık”, Oda Projesi Atölyesi, SALT Çalışma Grupları

Sergiler

2016

13–22 Mayıs

ANA #2, A.N.A. AIR - Astrid Noack’s Atelier, Kopenhag, Danimarka

2017

9 Mayıs–4 Haziran

“Bize Ait Bir Oda”, Ark Kültür, İstanbul, Türkiye
Küratörler: Güneş Terkol, Sevil Tunaboylu, Arzu Yayıntaş

2018

05 Nisan–02 Haziran

Oda Projesi sergisi, Ariel, İstanbul, Türkiye
Kavramsal çerçeve: Norgunk
Oda Projesi ve Canan, Selda Asal, Gülçin Aksoy, Aylin Önel, Hale Tenger, Esra Aliçavuşoğlu, Emre Koyuncuoğlu arasında 15 Şubat 2014’te gerçekleşen konuşmanın kitapçığı

Basılı Yayın

2015

Mobile Autonomy: Exercises in Artists’ Self-Organization [Mobil Özerklik: Sanatçıların Öz-örgütlenmesi için Alıştırmalar], Middelheim Museum, Antwerp, Belçika
Editörler: Nico Dockx & Pascal Gielen
Valiz Publications
Oda Projesi ve Sema Aslan, Banu Cennetoğlu, Biray Kolluoğlu, Defne Koryürek, Burcu Serdar Köknar arasında 29 Mart 2014’te gerçekleşen söyleşinin metni.

Çevrimiçi Yayın

2016

Oda Projesi, M/other Voices

<https://www.mothervoices.org/column/2016/3/2/february-2016-oda-projesi-tr>

2021

Oda Projesi, Witte Rook

<https://witterook.nu/artikelen/oda-projesi/>

Annex 1 *Structures of Survival* [Hayatta Kalma Yapıları], 50. Venedik Bienali, Venedik, İtalya, 2003 **Annex 2** *Şiirsel Adalet*, 8. İstanbul Bienali, İstanbul, Türkiye, 2003 **Annex 3** *Proje4L* sergisi, Tensta Konsthall, Stockholm, İsveç, 2004 **Annex 4** *Migrating Gardens* [Göç Eden Bahçeler], Mostings Hus, Kopenhag, Danimarka, 2009 **Extraannex (Annex 5)** Extrapool misafir sanatçı programı, Nijmegen, Hollanda, 2012 **Annex 6** *On failllled tales and talyllors* [Başarısız Masallar Üzerine], Tabakalera, San Sebastián, Donostia, İspanya, 2019

Bu gazete, İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSVM) tarafından düzenlenen 17. İstanbul Bienali kapsamında, SAHA–Çağdaş Sanatı Destekleme Girişimi’nin desteğiyle yayımlanmıştır. İKSVM’nin görüş ve düşüncelerini yansıtmak zorunda değildir.

Ayşe Umur’a, gazetenin yayımlanmasındaki değerli desteği için teşekkür ederiz.

PANDEMİK

İşler için seyahat edememek ev içine başka bir dinamik getirdi. Temel ihtiyaçlar ve birkaç dayanışma grubundaki işlerim dışında diğer işlerden uzaklaştım. Çok da şikâyetçi değilim aslında; uzun bir süredir, bu karantinanın hayalini kuruyordum. Tabii, kendi küçük dünyamdan dışarı çıktığımda çok sert her şey. Koronayı fırsat bilip kendime tutunmaya çalışıyorum. Pek bir günüm diğer günümü tutmuyor gibi. Alışma dönemindeyiz. Günde kaç defa “anne” deniyor, bilmiyorum. En çok atölyeyi ve bir de kafamı dinlemeyi özledim. Çocuğun için karar aldığında, aldığı kararlar ilgili suçluluk duygusu duyuyorsun.

ANA

Koronayla birlikte başlayan ve ailemden birinin kaybıyla devam eden yas sürecinde ve yasla ilgili yazılarda kendimi buldum. Annelikle beraber gelen eski benin kaybının da yasını [diğer yasların desteğiyle] böylece tutmaya başladım. Göç etmemizle birlikte, gelen arkadaşların ve ülkenin kaybının da yasını tutabilmeye başladım. Üstümde çok fazla yük varmış, onu fark ettim. Öğrencilerimle ilişkimin devam etmesi çok iyi geldi bana. Dijital içerik üretmemiz beklendiğinden işlerim daha da arttı; bakım desteği almaya devam ediyorum, yoksa imkânsızdı işleri bitirmek. Emek hiç görünmez değil şu sıra, gayet

Oda Projesi, 2020 ve 2021 yıllarında, pandemi sırasında, özellikle de kapanmaların yoğun olduğu dönemde, kültür-sanat emekçisi kadınlarla çevrimiçi sohbetler gerçekleştirdi. Pandemi döneminde, kadın ve anne olarak eve kapanmanın etkileri üstüne konuştuğumuz bu sohbetlerden yapılan alıntılar bir araya getirildi ve tek bir kadının ağzından söylenmişçesine anonim kılınarak yekpare bir metne dönüştürüldü.

Oda Projesi, İstanbul, 2021

adaletsizlik daha da kristalize oldu. Bu durumda suçluluk hissedilmesi normal, ama bunu proaktif bir duruma nasıl çekeriz? Başa çıkma hâllerinin çeşitliliği hayranlık verici. Uzun zamandır kendime zaten alan açmaya çalışıyordum, şimdi bu daha da somutlaştı. Yeni normalle, yaşama daha agresif bir dönüş olacak gibi duruyor. Benim için zor oldu, çünkü ben dışarı çıkmayı seven biriyim, hiç evcimen değilim. Ev söz konusu olduğu için her şey benim üstüme kaldı. Herkesin bu kapanmaya bir parça ihtiyacı varmış. 3 yıldır düzenli işe başlamıştım. Bu zaten yeni bir düzendi, ama pandemi bizi eve çağırınca yeniden bir düzen kurmam gerekti. Ne yapılacağını söylemek zorunda

BİR KADINDAN BİR KADINA

Soru: **Annelik nasıl bir kumaş?**

Aylin Önel Son 15 yıldır İspanya-Türkiye arasında yaşıyor, üretiyor, annelik ve ev kadınlığı yaparak sürdürülebilir aile, üretim ve yaşam modelleri üzerine deneyler yürütüyorum.

olmak çok yorucu. Yeniden dışarı çıkmak bir tecrübe oldu benim için. Evden çalışıyordum zaten. Kendimi daha bir anne olarak gördüm. *Sabbatical*'dan [araştırma izni] dönmek zorunda kaldım, çocuğum olduğundan beri ilk kez *sabbatical* için yer değiştirmiştim; önce çok üzülüm, sonrası çok sakindi, bana çok

yeniden kurmak zorunda kaldım. İlk iki hafta bir sistem kurmakla geçti. Ama eğitim bir düzen yarattı, belirli saatlerde kalkmak durumunda kaldık böylece. Evin içinde yeni alanlar açıldı; zamanın içinde de alanlar varmış, onları da açtım. Bir karantina fonu önünde kendimi görmüş oldum, bu sürecin kendisi de ben nasılsam ona benzedi. Hayal kırıklığına uğradım. Farklı işlerimi yaptığım mekânlar beni de farklı rollere sokuyormuş. Tüm mekânların evde toplanmasıyla roller çakıştı. Evin içinden kaçış yok. Modern kadının illüzyonunun bir anda yıkıldığına inanmıyorum. Buradan nasıl güçlenerek çıkarız, bunu sormak lazım. Karantina deneyiminde beni en çok etkileyen şey anneliğim oldu. Zihinsel karantina aslında. İnsanın evi annesiymiş, annemin kaybıyla bunu anladım. Karantina bana o yüzden iyi geldi, tek sorunum yalnız kalamıyor olmak. Burada zaten fazla bir sosyal hayatım yoktu, değişen az şey oldu. Hasta olduğum için pek annelik yapamadım zaten. Kendimi karantinaya alınca çocuğumla aynı evde olmama rağmen onu acayip özledim. Evin düzeni bensizdi. Ben zaten evdeyim, çok zorlanmadım. Fırsat olarak gördüm, ama hiçbir fırsatı da değerlendiremedim. Çocuğum olduktan sonra çalışabilmeye başlamıştım zaten, o yüzden evde olmak bir şey değiştirmede. Beckett'in *Oyun Sonu*'ndaki gerçekliği herkes hissetti, yani gerçeklik kaybı hissini. Sadece kadınlar kendini

NOTLAR

görünür durumda. Her şey bir yana, adaletsizlik duygusu çok baskın ve çok rahatsız edici. Hem dışarıyla bağlanma isteği duyuyorum hem de ‘yeni normal’ endişe verici; çünkü empoze edilen bir şey. Tıpkı bu ikilemde olduğu gibi, tüm süreç dalga dalga geçiyor. İçinde olduğumuz için pek bir farkındalık oluşmuyor. Herkes evde olduğu için ev içi iş artışı çok var. Burada, son bir aydır hiçbir şey yokmuş gibi bir hayat yaşanıyor. Risk alıp geldik buraya salgının en başında. Kişisel nedenlerle zaten eve kapanmıştım biraz, tam açılma dönemine geçtim, bu sefer yine kapandık. Evde, çıkma yasağı olmayan sadece ben varım, çıkıp yürüyüşler yapıyorum. Çocukların yasağı bitecek diye korkuyorum bazen. Kent merkezinde salgın zor. Açık alan fazla yok. Bu aralar tek yaptığım günlük tutmak ve fazla aktif olamasam da bir dayanışma grubuna dahil olmak. Benim gibi yıllardır çalışan biri için evde kalmak salgınla meşru hâle geldi, hak edilmiş bir zaman oldu adeta. Ev işgal altında, yalnız kalmak için tuvalette çok zaman geçirdim. Salgın ve evde kalma hâli kendi alışkanlıklarına mesafelenmeyi beraberinde getirdi. Kendi küçük dünyamda mutluyum, ama dışarının sorumluluğunu, yükünü de üstümde hissediyorum. Özel ve tüzel

iyi geldi, evde herkes kendine bir mekân edindi. Her şeyin kontrol altında olması iyi geldi. Bana, ‘ben dünyadayım’ hissi geldi. Ev içiyle olan ilişkimiz çok değişti, ama kentsel mekânla olan ilişkimiz de çok değişti. Evde çalışabileceğimi anladım ve bu bana bir içgörü kazandırdı. Büyük kırılmalar yaşadığım günlerdeyim. Uzaktan hiçbir şey kuramıyorum. Yeni normali kuramıyorum. Monitörlü iletişimden çok sıkıldım. Son bir buçuk aydır yazıyorum. Öncesinde bir kilitlenme hâli vardı. Sonra tekrar bir bağ kurdum. Daha geniş alanlara ihtiyacımız oldu: mutfak ve erzak odası. Temizlik sistemi değişti. Mekân algısı ve mekân yaratma hâlleri değişti. Bende gizli odaları da keşfediyorum. Bir sürü eşyaya yeni anlamlar ve işlevler yükleyerek zaman geçirmek, planlama yükü, zaman döngüsü. Karar kısmının bende olması yoruyor. Ergenlik ve kendi kabuğunu oluşturma sürecini yaşamak bu dönemde kolaydı. Ama korkularımızı transfer ettik elde olmadan. Bu aralar sadece yazdım, bol bol yazdım. Çevrimiçi eğitim beni çok zorladı. Kendi ev sistemimi

Yanıt:

sar sarmala
gece/gündüz
mevsimsiz
son(suz)

kes biç dik
(giy çıkar yıka kurut
katla ütüle kaldır indir)
son(suz)

lesne(k)
el ek
(kabuk koza deri)
son(suz)

ters yüz
düz yamuk
uzun kısa
ince kalın
son(suz)

değiş - alıs - değiş -
alıs - değiş - alıs...
son(suz)

KADINLAR KASIMPAŞA STADYUMU'NU İŞGAL ETTİ

2021'in Kasım ayında yüzlerce kadın çocuklarıyla beraber Kasımpaşa Stadyumu'nu işgal etti. Yoğun yapılaşmadan şikâyetçi kadınlar binaların, yolların ve araçların onlara hiç yer bırakmadığından şikâyetçi olduklarını, çocuklarıyla beraber şehirde nefes alacak yer bulamadıklarını belirtti. Kadınlar, yaklaşık iki yıldır süren pandemi koşullarında hayatlarının her anlamda iyice zorlaştığından yakınlarak başka çareleri olmadığı için bu işgale mecbur kaldıklarını söylediler.

Stadın büyük bir bölümünü bostana çeviren kadınlar günlük sebze ihtiyaçlarını buradan karşılayarak mutfak giderlerine katkı sağlayabiliyor. Bostanın yakınına bir çocuk parkı ve gezici bir kütüphane kuran işgalciler, çocukların çevrimiçi derslerini rahatça işleyebilmesi için stadın kapalı tribünlerini de düzenlediler. Kadınlar, fazla 'çıplak' buldukları stadın kalan kısmını ağaçlandırmaya başladılar.

Açık tribünler, oyun oynayan çocuklar ve örgüleri eşliğinde sohbet eden kadınlarla dolu. İşgalci kadınlar aralarında yaptıkları işbölümü sayesinde kendilerine daha çok zaman ayırabildikleri için memnun olduklarını dile getiriyorlar. İnşa ettikleri ortak mutfakta sırayla yemek pişiren kadınlar, açık havada sosyal mesafeyi koruyarak özgürce sosyalleşebildikleri stadi hiçbir şekilde terk etmeyeceklerini söylüyorlar. Akşam yemeği için stadın kapısına dayanan kocalarına sallandırdıkları sepetlerle pişirdikleri yemeklerden veriyorlar, ama onları hiçbir şekilde içeri almıyorlar. İstanbul Valiliği şehirdeki diğer statları kadınların işgaline karşı koruma altına aldı. Başta stadyumlarını artık kullanamayan Kasımpaşa Spor Kulübü oyuncuları ve taraftarları olmak üzere tüm futbolseverler şaşkınlık içerisinde. Bu işgalin şehirdeki tüm statlara sıçramasından endişe ediliyor.

Annex Haber Ajansı - AHA

Zombilermiş de beni yiyeceklermiş gibi: "Anne. Anne. Anne. Anne. Anne."

Soru: Anneye kim (bak)ıyor?

Beyhan Gültaşlar 1976'da İstanbul'da doğdu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Mimarlık ve erken çocuklukta öğrenme ve öğrenmenin görünür kılınması üzerine çalışmaya ve öğrenmeye devam ediyor.

Yanıt: Annenin, soruyu anlaması için birkaç kez okuması gerekti. "Bana kim bakıyor? Bana kim bakıyor?" diye tekrarlamak da bir cevap getirmedi. Ama ilginç bir şey oldu. Tam bu sorunun sorulduğu esnada 'anne' hastalandı. Covid+ oldu. "Bakılmak" kelimesinin somut anlamda hakkının verilmesi gereken bir süreç başladı. Annenin annesine sığınması seçeneği açılmayınca, 'annenin bakım işi' tüm gerçekliğiyle ortaya düşüverdi. Anneye kim bakacak? Anne kendine bakamıyorken çocuğuna nasıl bakacak? Anneye ve çocuğa kim bakacak? Böyle durumlarda annenin bir 'eşinin' olması icap eder. Eşler, adı üzerinde, görev ve sorumluluklarda birbirinin eşi olup birbirleri yerine geçebilme özelliğine sahiptir. Değilse de şu anda bu tanıımı yapmak kolayıma geliyor açıkçası. Neyse ki, bu annenin hali-hazırda bir eşi olmasa da, annenin bakamadığı durumda, çocuğun oluşacak bakım ihtiyacını karşılayabilecek bir babası vardı. Çocuk durumundan ötürü bir kapı açıldı anneye de. Eski eş ona da bakabildi.

"Bakmak", "bakılmak" kelimelerinin tek bir anlamını cımbızla çekip [onları] somut bir örnekle anlatmış olmam, anneye kimin baktığı sorusunun cevabını vermediğimi gizlemiyor, biliyorum. "Bakılmak" kelimesini

tüm anlamlarıyla açamadım ve açmayacağım. Verdiğim örnek beni "Anneye aile mi bakar?" sorusuna götürdü. Oradan devam ediyorum. Bunları yazarken anne ve çocuğu hep bir çekirdek aile içinde düşünme ihtiyacı duydum. Aile olmak nedir, diye düşündüm. Anne-çocuk-baba üçgeni canlandı gözümde, ama nedense anne üçgenin kenarında değildi. Anneyi neden eşle eşdeğer görmüyor zihnim, diye şaşırdım. "Kültürel bir şey herhalde," diyerek geçecektim ama birçok soru daha üşüştü hemen. "Çekirdek ailenin çekirdeği anne miydi yoksa? Aileye anne mi bakar? Anneye mi aile bakar? Aile olmasa anneye ne olur?" gibi bir sürü soru. Bunları daha önce düşünmemiş olduğuma inanmıyorum bir taraftan da. Kaygısını içimde büyüttüğümü ve bu kaygının kişiliğimi kapladığını görmeme rağmen bu soruları sorup cevabını aramamış olduğumu görüyorum. İçimdeki anneyi, "Ne olacak bana?" kaygısıyla öylece yapayalnız bırakıvermişim. O da yanındaki çocuğa sarılıp, "biz" deyip kalabalık hissetmeye çalışmış kendini.

Sonuç: 'Anne' bu sorular üzerine biraz daha düşünecek.

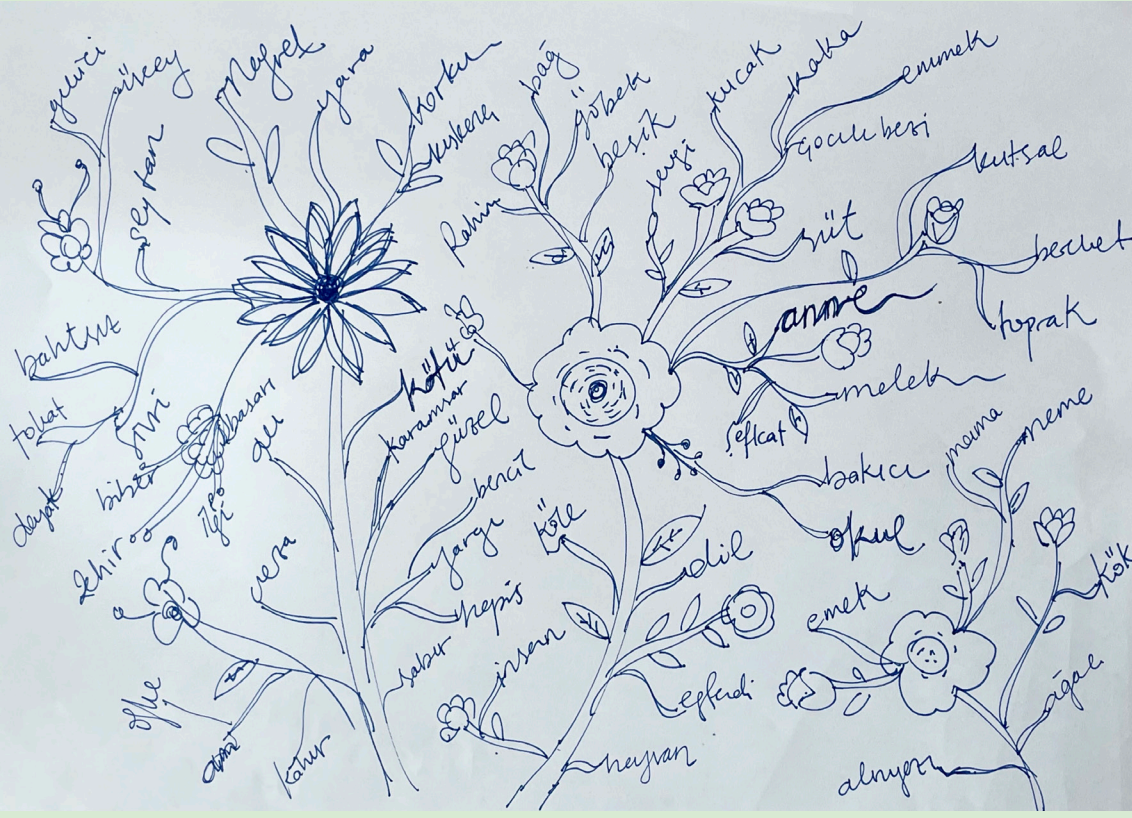
Soru: Çekirdek ailenin çekirdeği anne miydi yoksa? Aileye anne mi bakar? Anneye mi aile bakar? Aile olmasa anneye ne olur? Aile bir kurumsa, annelik (babalık) bir mevki midir?

Seçil Yersel Seçil Yersel hem kendisi hem de Oda Projesi'yle çalışan bir sanatçı. Kendisiyle yaptığı çalışmalarda fotoğraf, ses ve yazıyı kullanırken, Oda Projesi'yle sürekli, ilişkisel-yaratımlar peşindedir. Odaklandığı yer arada kalmış mekânlardır. 14 yaşında bir oğlu var ve bu ona çok inanılmaz ve büyüleyici geliyor.

Yanıt: Çekirdek aile nedir ki? Neden adı "çekirdek"tir; ufak tefek olduğu için mi? Anne bu çekirdeğin direğidir, merkezidir adeta. İdeal olanı ailenin kendi kendine bakması, herkesin de birbirine bakmasıdır -hem aynada bakar gibi hem de canıgönülden severek, koruyarak, kollayarak. Ama bir yanlış anlama olmuştur ve aileye anne bakmaya başlamıştır -dişi kuş, yuva gibi olaylar. Niye ki? Aile olmasa anneye n'olcak? Bir şey olmaz. Anne zaten kendi başına kocaman bir ailedir -içi dolu doludur, kalabalıktır annenin içi. Aile bir kurum değildir. Kurum sıkıcıdır. Aile kurum olursa, olmaz. Aile genişler, bulanıklaşırsa aile olur. Diğeri kurumdur. Sıkıcıdır ve daraltır; kalemtıraş gibidir, yontar falan. İsteğe göre yetiştirir çocuğu. Kurum işte.

Soru: Kötü anne nasıl birisidir, kötü anne olunur mu?

Aslı Kıyak İngin Mimarlık eğitimi ardından, yüksek lisansını geleneksel kentler ve oluşum mantıklarını anlamak üzerine yaptı; aydınlatma tasarımı ve üretim süreçlerini yakından takip ettiği yılların ardından kent, tasarım, zanaat, üretim, dönüşüm, sürdürülebilirlik konularında aktif, aktivist, araştırmacı ve eğitmen olarak çalışıyor, pratiğini çoğunlukla ortak çalışmalar, bazen de solo yaklaşımlar üzerinden sürdürüyor. Made in Şişhane Projesi, Sulukule Platformu ve Mücadelesi, Zanaatle Örülmüş Mahalleler, Ustaişi Beyoğlu, Informal Academy, Dün-Bugün-Yarın Emeğin Serüveni, Tasarımda Çıraklık Stüdyosu, stüdyoSUSTAIN bu pratiklerden ve projelerden bazıları. Kimi işler uzun soluklu olurken kimisi birbirine eklemelendi, kimisi de araya girip beni bambaşka noktalara taşıdı, diyebilirim. Bu yolculuğa 12 yıldır deneyimlediğim annelik pratiği de eklemelendi.

Çizim: Aslı Kıyak İngin

Yanıt: Anne müessesine ne kadar çok sıfat vermişiz. Kim verir bu sıfatları? Neden ve neye göre? Anne insandır özünde, hatta belki de ötesinde, insan ve insan olmayan bir varlıklar kümesidir.

Kötü Anne, Fedakâr Anne, Anne Şefkati, Melek Anne, Kutsal Anne, Güzel Anne, Üvey Anne, Kızgın Anne, CiciAnne, Öfkeli Anne, Çirkin Anne, Genç Anne, Yaşlı Anne, Çocuk Anne, Anne Yarısı, Anne Yoğurdu, Anne Kucağı, Anne Sıcağı, Anne Sütü, Anne Yüreği, Anne Dayağı, Anne Tokadı, Anne Sabrı, Anne Sesi, Anne Ninnisi, Anne Hakkı, Gönüllü Anne, İyi Anne, Anne Kedi, Anne Aslan, Anne Kuş, Toprak Ana, Doğa Ana, Ana Ocağı, Ana Rahmi, AnaVatan, Analı Kızılı, Hem Anne Hem Baba, AnneAnne, BabaAnne, Köle Anne, Efendi Anne, Duygusuz Anne, Anne Korkusu, Korkak Anne, Cesur Anne, Doğuran Anne, Acıkan Anne, Anne Yadigarı, Anne Evi, Anne Sözü, Eksik Anne, Anne Eksikliği, Anne Sıcağı, Çalışan Anne, İşte Anne, Evde Anne, Pazarda Anne, Sokakta Anne, Ormanda Anne, Doğada Anne...

Soru: Anne olmayı hayatında bir milat olarak düşünürsen, öncesi ve sonrası arasında bir fark var mı? Bu geçiş sert mi, hızlı mı, beklenmedik mi, yumuşak mı, akışkan mı, yavaş mı, planlı mı oldu? Bu geçiş bedenini, üretimini nasıl etkiledi?

Balca Ergener İstanbulluyum, 4 senedir Zürih'te oturuyorum. 6 yaşında bir çocuğum var. Sanatçiyim. Son senelerde kolektif yazı yazma, metin ve görsellerin yer aldığı yerleştirmeler gibi işler üzerinde çalışıyorum. Genelde kalıplaşan ifade ve temsilleri bozmaya çalışmakla ilgileniyorum.

Yanıt: Anne olduktan sonra en çok değişen şey evle ilişkim oldu. Daha önce içinde çalışabildiğim veya eğlenbildiğim, belki beni de biraz yansıtan ev, bir anda, istediğim zaman içinden çıkamadığım, yüklenen değersiz anlamlarıyla domestik bir mekâna dönüştü. Bir yandan da bu alanda beceremediklerimle

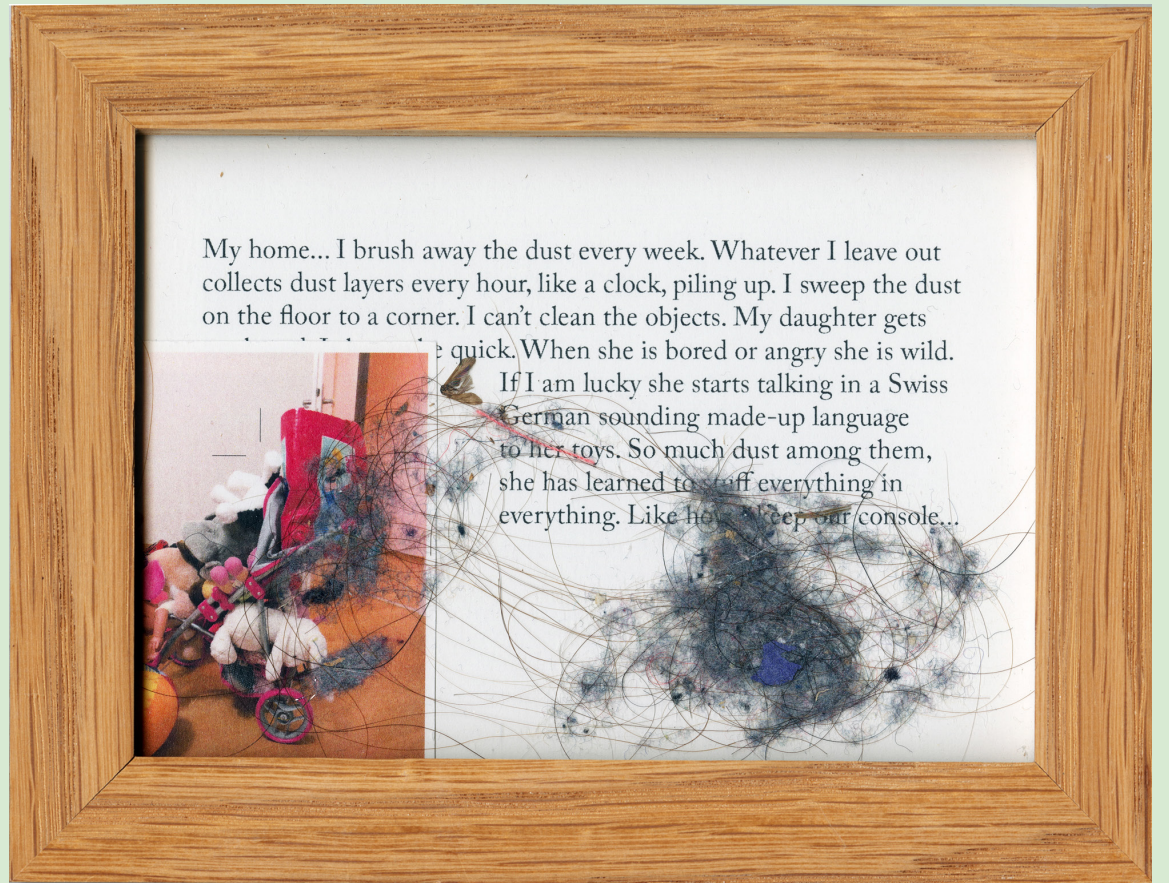
ilgili kaygılar ortaya çıktı. Zamanla tekrar yeni bir hâl aldığını umuyorum bu ilişkinin. 2019'da bu konular üzerine düşünürken yaptığım bir işten iki fotoğraf yolluyorum. İlki, baba-

annemin banyo fayans deseniyle serigrafi atölyesinde oynayarak yaptığım bir duvar kâğıdı. İkincisindeyse bir hikâye var. İşin ismi *My Dust, Your Grace* [Benim Tozum, Senin Zarafetin].

Soru: Bakım emeğinin, ev işlerinin değersiz görülmesine karşı isyan etmek ile kendini bu bazen sıkıcı ve monoton işlerle özdeşleştirme isteği arasında gidip geliyor musun? Nasıl baş ediyorsun?

Burcu Serdar Köknar Burcu. 47 yaşında bir kadını. 18 ve 5 yaşında çocukları olan bir anneyim. Mimarlık okudum ve çalışmalarımı mimarlık ve peyzaj tasarımıyla ilişkili olarak sürdürdüm, sürdürüyorum. Bitkiler, toprak, örmek, çizmek ve yemek yapmak ilgimi çekiyor. Yakın zamanda Berlin'de yaşamaya başladım.

Yanıt: Yaşama ve yaşam ortamımıza bütüncül bakmaya odaklandım zaman içerisinde. Belki bu epeyce yakın zamanda daha da yoğunlaştı. Sadece annelikle ilgili değil, hayatta yapmam gereken, bazen çok sıkıcı olan ve çok da zaman alan rutin işleri de en az diğer işler gibi görmek için çabalıyorum. Her ne yapıyorsam aynı kıymeti vererek yapma yolunu seçtim. Bu benim bakım işlerine olan bakışımı da etkile-

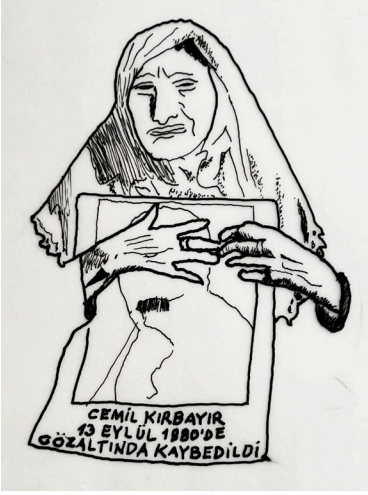

Balca Ergener

‘Makbul’ anne, ‘sözde’ anne

Dünyada kaç tür annelik var?

Siyasi Annelik

Türkiye coğrafyasında siyasi olarak çalkantılı ve baskıcı dönemlerin ağır bastığı anlarda, anneliğin bir direniş aracı olarak ortaya çıktığı birçok örnek var. Bu örneklerin soluk almaya fırsat vermeden arka arkaya geldiği apaçık. Çocuklarını, çatışma bölgelerinde asker, sivil veya gerilla olarak kaybetmiş, çocukları siyasi baskı altında tutsak edilmiş, hak ihlallerine uğramış veya zorla kaybedilmiş anne topluluklarının, kamusal alanda en çok görünürlüğü olan bazılarını burada anmak istedik: 1970’ler “Evlat Acısına Son” Mitingi / 1980’ler Tutuklu yakınları ve anneleri / 1990’lar Cumartesi Anneleri; Cuma Anneleri; Barış Anneleri / 2010’lar Gezi Anneleri; Diyarbakır Anneleri

Çevre Anneleri

Son on yılın ekoloji hareketlerinde, doğa katliamıyla sonuçlanabilecek çeşitli inşaat projelerine karşı kadınlar öne çıkıyor. Bu direnişçi kadınların görüntüleri, çoğunlukla çevre hareketiyle özdeşleşmiş bir biçimde sosyal medya ve alternatif medya kuruluşlarında sıklıkla yer alıyor. Bu kapsamda sembolleşmiş figürlerden biriyse, 2015 yılında Yeşilyol’a karşı Rize’de gerçekleştirilen direniş eyleminde jandarmaya “Devlet kimdir? Biz halkız, devlet bizim sayemizde devlettir,” diye tepki gösteren Havva Ana’ydı.

Uluslararası Annelik

Skype Anneleri: Filipinler’den dış ülkelere bakım işçisi olarak göç eden anneler, çocuklarını ülkelerinde bırakarak dünyanın farklı yerlerinde, çoğunlukla da yasadışı olarak çalışmak durumunda kalıyor. Yaklaşık 2 buçuk milyon Filipinli çocuk ve anneleri birbiriyle uzaktan ilişki kuruyor. Yatmadan ve okula gitmeden önceki ev rutinlerini ekrandan gerçekleştiriyorlar. Bu bakım emekçisi kadınlara “skype anneleri” deniyor. Ayrıca Türkiye’de de, çoğunlukla Türkmenistan’dan olmak üzere, çeşitli Doğu Bloku ülkeleri ve Eski Sovyet ülkelerinden gelen ve bakım işinde çalışan çok fazla sayıda kadın, aynı şekilde ‘skype anneliği’ yapıyor.

Göçmen Anneler: Farklı Türkiye diasporalarındaki annelerin çoğu, “Göçmen Anneler” adı altında dayanışma ve yardımlaşma ağları kuruyor veya bu gruplara üye oluyorlar. Çoğunlukla çocukların eğitimiyle, ama genel olarak da gündelik ve bürokratik hayatla ilgili yardımlaşma eylemlerinde bulunuyorlar.

Çizimler ve yazı: Özge Açıkkol

Kaynakça:

Ayşe Düzkan ve Filiz Koçali, “Yeni Politik Malzeme Annelik,” *Pazartesi: Kadınlara Mahsus Gazete*, no. 18, Eylül 1996, 2-3.

Kristel F. Acedera ve Brenda S.A. Yeoh, “When care is near and far: Care triangles and the mediated spaces of mobile phones among Filipino transnational families” [Bakım ne zaman yaklaşıyor, ne zaman uzaklaşıyor], *Geoforum* 121 (2021): 181-191.

di. Hayatta yapmamız gereken basit ama sıkıcı olabilen işleri kendi zihnimde kıymetsizleştirme yoluyla bu gibi duygularla başa çıkıyorum sanırım ya da bu gibi duyguları çokça yaşamıyorum. Eğer böyle bir kıymetsizleştirmeyle karşılaşsam, sakın kalmaya ve bu durumu sakinlikle anlatmaya çalışıyorum. Benim için bazen işe yarıyor.

Soru: Ebeveyn olmak ve çocuğunun başka bir birey olduğunu fark etmek hâlinin yarattığı ikilemleri yaşıyor musun? Eğer yaşıyorsan hangi durumlarda yaşıyorsun? Duygularını nasıl tarif edersin?

Esra Sarigedik Öktem Yirmi beş seneyi aşkın zamandır farklı ülke, kurum ve yapılarda güncel sanat alanında çalışıyorum. Bu zaman diliminin dokuz senesinde de çalışan bir anneyim.

Yanıt: Çocuğumla yazdan kalma bir fotoğrafımızın bu sorunun en azından birinci bölümüne çok iyi bir cevap olacağını düşündüm. Defne’nin dokuzuncu yaş doğum günüydü, havuzdaydık, şakalaşıp oynarken yanıma

gelen arkadaşşıma poz verdik. Neredeyse doğum pozisyonunda, sıkı sıkı kucığıma basıyorum -aramızda su var. Senenin bu vakti, ayın bugünü, karnımdaki bu his çok tanıdık. Ama çok da farklı. Neredeyse benim boyumda

bir birey. Ben onu kendime çektiğçe o direniyor ve kendi pozunu veriyor. Benden fiziken çoktan ayrılmış; hem boyum kadar büyümüş olmasından gurur duyuyorum hem de havuzun bizi sarmalayan suyu ile birlikte tekrar ana karnındaymış gibi, "Ah, dur gitme, burada, bu yakınlıkta çok iyiydik," diyorum sanki. Aklı-

nın benden ayrı, benimkinden iyi çalıştığını düşünüyorum, ama bir yandan da ebeveyn aklımla onu korumaya çalışıyorum. Yoksa buna hayat deneyimi mi demeliyim? Benim ve önceki kuşağın dünyayı getirdiği noktayı göz önüne alınca, onun aklına güvenmek umut veriyor. Fakat bu onların sırtına yüklediğimiz çok büyük bir sorumluluk değil mi?

İklim için greve katılınca, kendi pankartını yapıp yanına kalpler koyunca gurur mu duyuyorum, yoksa onu bu yaşta greve katılmaya çare görecektir durumda bırakan nesil olarak utanç mı duyuyorum? Duymaz olur muyum...

Sıkı sıkı karnıma yaslıyorum, benden daha iyi yüzeceğine eminim. Ama ağırlığımla hızını kesmek de istemem, ihtiyacı olursa uzakta olmak da...

Yarın ne diyeceğimi bilemediğim, dünyalara değişmeyeceğim bir okyanusta gibi...

Soru: Hani anneliğin endişe gidermek, sakinleştirmek, iyileştirmek gibi hâlleri vardır ya;

peki iklim krizinin her geçen gün daha görünen hâlleri karşısında geleceğe dair endişe yaşayan çocuğumuzu –kendimiz gelecek kaygısı yaşarken– kaygılardan nasıl kurtaracağız?

✕ 1. zincirin sonu

Soru: Anne olmak ne demek?

Mürüvvet Türkyılmaz Sanatçı, kendi olma yolculuğunda...

Yanıt: “Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilir. Gönlüm gürültüsüz, patırtısız, harfsiz, sessiz bir söz istiyor. Üç sözden fazla değil, tüm ömrüm şu üç söz: hamdım, piştım, yandım.”

Mevlânâ Celaleddin Rumi

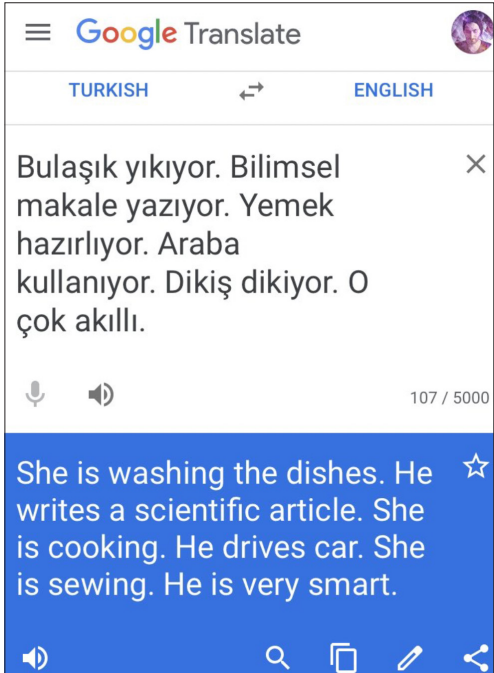
Mürüvvet Türkyılmaz, Yaşam Kaynağı, 2020-2021
30 x 40 cm, “Ege İçin” albümünden

Soru: Koşulsuz sevgide olmak nedir?
(devamı için bkz. sayfa 11)

ANNELİKTEN CAYDIRMA SUÇU

Anne olmaya karar veren dört kadın, anneleriyle konuştuktan sonra anne olmaktan vazgeçti. Anne Olmaktan Vazgeçen Kadınlar Derneği kurucu üyesi olan bu dört kadın, anne olmaktan caydırma suçundan dolayı ülke genelinde araniyor.

Annex Haber Ajansı - AHA

BELGRAD ORMANI'NDAKİ ŞÜPHELİ İZLERİN SIRRI ÇÖZÜLDÜ

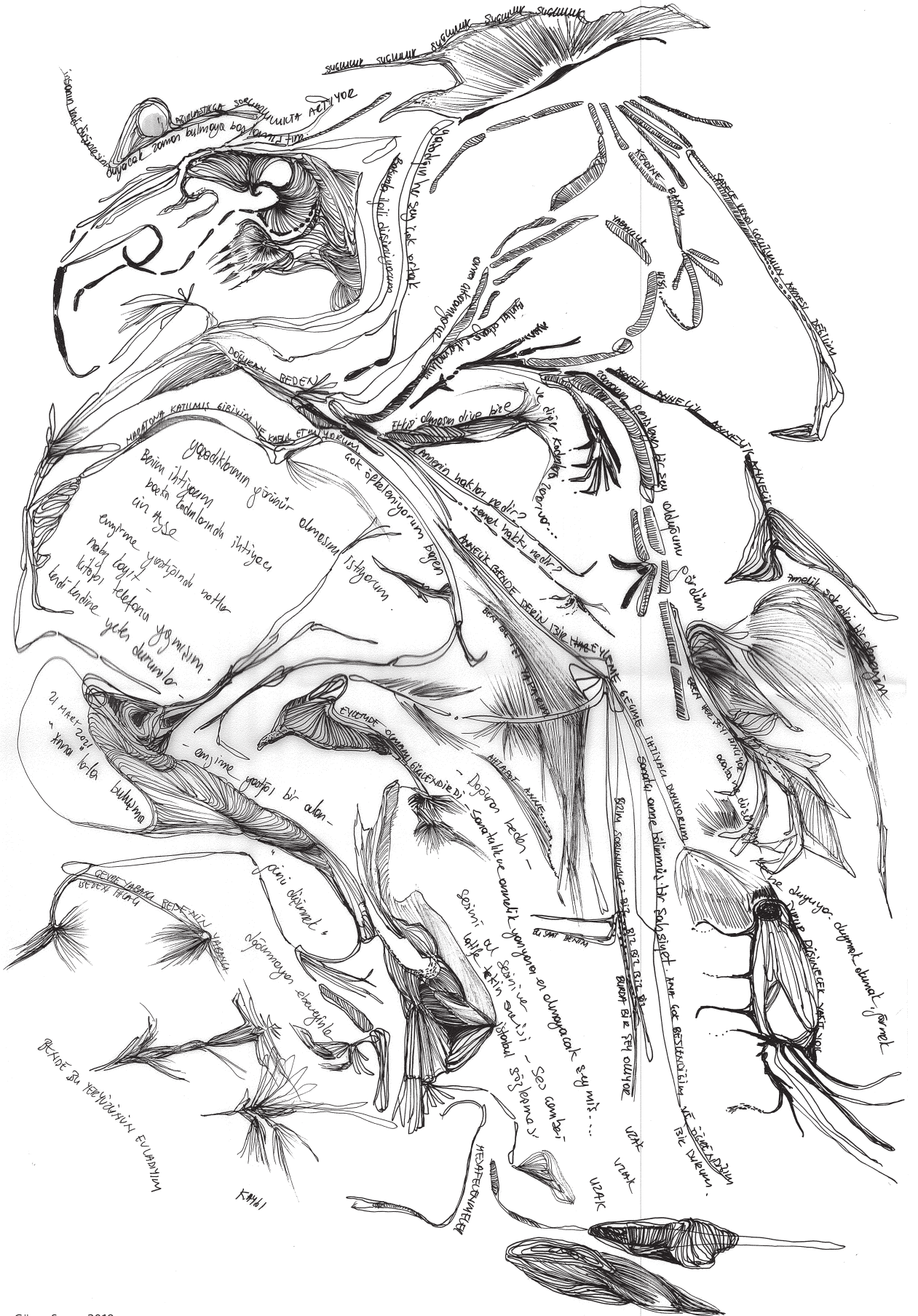
Belgrad Ormanı'nda bir yıldır kaçak yaşamayı başarmış bir grup kadın ve çocuk şaşkınlık yarattı.

İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü konu hakkında şu açıklamalarda bulundu: “Orman bekçilerinin bir süredir ormanda karşılaştığı şüpheli izlerin takibi için bir inceleme ve araştırma çalışması başlatıldı ve bunun neticesinde Çatalca Yarımadası'nın doğu sınırındaki yoğun orman bölgesinde yaşayan bir grup kadın ve çocukla karşılaşıldı. Sorguya çekilen kadınlar, çocuklarıyla ormanda saklanarak kendilerini korumaya aldıklarını

belirttiler. Kaçak kadınlar, ev içi şiddete maruz kaldıklarını, kendilerinin ve çocuklarının hayatını korumak için bu yöntemle başvurmaları zorunda kaldıklarını ifade etti. Bu zamana kadar ormandan topladıkları mantar, yabani ot ve yemişleri yiyerek yaşadıklarını, yanlarında getirdikleri tohumları ekerek ormanda kendi gıdalarını yetiştirdiklerini, ağaç kovuklarında uyuduklarını ve ormanda çok mutlu olduklarını eklediler. Kaçak yaban kadınlar, yetkililerden, nerede olduklarını kocalarına haber vermemelerini ve onları ormanda bırakmalarını talep etti. Kocalarının şiddetinden onları korumayan devlet büyüklerinden son taleplerinin bu olduğunu belirttiler.”

Annex Haber Ajansı - AHA

Çizim: Güneş Savaş, 2019
Oda Projesi'nin pandemi sürecinde kadınlarla gerçekleştirdiği toplantıdan notlar.

“Anneyim ama namuslu değilim.” ‘Dayatılmış annelik’i kabul etmiyoruz!

Annelik rollerini üstlenmiyoruz! Annelik: Sanki hiç yokmuş gibi...

Anneliğinize Ses Getirin. **AA: Anne Anonymous!** Tam da bir şey oluyordum. O sırada anne oldum. O hırsla mı diyeyim, artık neyle... Beni tetiklemiş daha çalışkan olma konusunda. Yani bir yandan da güç mü vermiş bana? –Çok rahatça aynı hayatı

paylaştığımız dönemde kendini anne gibi hissetmemen ama onun bağımsızlığını ilan edip “Ben gelmeyeceğim” dediği zaman kendini anne hissetmen. Yani annelik negatif bir şey, bir bulut mu?

– ÇATIŞMA BAŞLAYINCA ANNE OLUYORSUN. **Bazen 3 erkek 1 kadın etmiyor.**

ÇOCUK YAPTIM, ANNE OLMADIM. “ANNELİK NASIL GİDİYOR?” DİYE BİR LAF OLMAZ!

Hiçbir şeyi bırakmamışsın.

Hâlâ çalışmaya devam ediyorsun. Her şeye yetismeye çalışıyorsun. Bir de evde çocuk bakıyorsun. Başka kadınların hakları için mücadele ederken kendimizi niye orada görmüyoruz? Öyle bir toplum baskısı, yani toplum dediğim, yakın çevre baskısı gibi bir şeyler hissediyor da olabiliriz.

Ben mesela onu çok yaşamıştım. Çok küçüktü benim yaşı ve çevremdeki bütün arkadaşlarımın yaşı ve onlara söylerken bile çok utanıyordum. “Benim çocuğum oluyor,” derken bile utanıyordum ve

o böyle fit anne, aynı zamanda çalışan anne, aynı anda bir şey yapan anne; üzerimde o kadar büyük bir baskı hissediyordum ki...

SüperMOM!

Kısacık bir araştırma verisi:

Bir bankada çalışan kadınlar arasında yapılan bir araştırmaya göre doğum izninden dönen kadınların performansları daha öncekine göre çok büyük oranda çok daha yüksek. Fakat kendileriyle konuşulduğunda, kendilerine dönük algıları şu çıkıyor: Çok kötüyüm. Konsantre olamıyorum. Yetişemiyorum.

En son bir arkadaşımı ayarladım, artık ona gidip uyuyacağım. Çünkü evde uyumak istiyorum. Otel falan tutabilirim belki de, bilmiyorum. Yatıp bütün gün uyumak istiyorum.

ANNELER İÇİN OTEL. ANNE OTELİ. Annen bir cadı yavrum!

Anne oldum diye müdahaleye açık alan hâline geldim.

Kamusal oldum yani. Hamile kaldıktan sonra senin bedeninin de bir nevi kamunun malı hâline geliyor.

Bütün gün emecek. Neden bunu bana söylemediniz? Memeler konusunda niye kimse bana bir şey dememiş, diye ağlıyordum. Niye bu memelerin acıdığını gelip söylememiş kimse?

Ne oldu? Milletimiz sever kutsal annelik. "Bütün kapılar açılıyor-
dur," falan dedi. Bende vallahi -giyimim kuşamımla mı ilgili- hiç
öyle değil. Tam tersine cıkcıklandığı gibi hissediyorum sokakta.
Puset, mini etek, dekolte, bilmem ne. İnsanların pek hoşuna git-
miyor sanki. Annemin müdahalesinden de çok sıkıldım. Sokakta
yapılan müdahalelerden de çok sıkılıyorum. **Beni biraz böyle kendi
hâlime bırakın.** Çocuk üşüyor mu diye karışmayın. Bence anne
kelimesi korkusu da tam bu yüzden. Çok tektip bir anne var. Me-
sela kadın dendiğinde bir sürü çeşit düşünebiliyoruz, ama anne
dendiğinde bir anda hepsinin üzerine sıva çekiliyor.

Diyanet İşleri Başkanı dedi ki:

"Hiçbir meslek anne olmaktan önemli kabul edilemez!"

"Sakin annelik üzerine iş yapma."

Bebekle sergi açılışına gidince bana bunu dedi.

İçimden gelmiyor şu anda, **ama sana ne yani!**

Birinin hakikaten söylemesi lazım.

İllüstrasyon: Frank T. Merrill, *Küçük Kadınlar*, 1896

MEME → NENE ← MOEDER → ANNE ← DEDA

"'Kusura bakmayın, çocuklarla burada çalışamazsınız,' dediler."
"Anne olduktan sonra bir şeyleri çekiştiriyormuşum gibi gelmeye başladı; o zaman şimdiki hâl üzerine düşünmek istedim."
"Benimle birlikte her yere gelmek zorunda mı?"
"Çocuk bana eşlik eden bir şey mi?"
"Yaptığım işten de korudum çocuğumu.
Sanatçının çocuğu sanatçı olmuyor. Çok sanatla iç içe olduğunda, ona mesafeli olmaya başlıyor."
"Çocukla beraber çiftlerin travmaları da ortaya çıkıyor."
"Uyusa da bir kendime gelsem, bir nefes alsam, diyorum."
"Doğururken düşünmedik ki okula başlayacak.
Okulu düşünsek doğurmazdık."
"Kızımın güven nesnesi mememdi, ben de mememle geldim.
Annelik deyince aklıma sadece meme geliyor."
"Çanta gibi taşıyordum oğlumu."
"Kendimi yıkmak zorundaydım."

"Sanat çevresinde, çocuğun varsa çocuğunun varlığını hissettirmeyeceksin, çocuğun yokmuş gibi, diğer erkek sanatçılar gibi davranacaksın."
"Hamileliğim boyunca natürmort yapıyordum ben."
"Uzaklaşınca, işimi kurarken anneliğimle yüzleştim."
"Yeni baştan başlamaya karar verdim. Çocuğum varsa var, anneysem anneyim, ne yaşıyorsam o çıkacak ortaya."
"Dayatılan bir kimlik meselesi bu."
"Çocuğu atölyeden korumak gerekli mi?"
"Benim kafamda, bedenimde ve zihnimde aileli yaşam arzusu oluştu."
"Tek başına kalma arzusu, anne olduktan sonra fark ettim ki, en değerli şeylerden biri."
"Anne olunca üretimimde ne değişti?"
"Çocuklu bir sanatçı değil de, çocukla beraber yaşayan sanatçı kavramı üzerine düşünsek?"

"SENDE
MEME
VAR
VE

SEN
BAŞKA
BİR
ŞEYSİN."

Soru: Koşulsuz sevgide olmak nedir?

Yasemin Nur (Erkalır) 1976'da, İstanbul'da doğdum. İstanbul'dayım. Bade Nil Toksoy ve Lara Aral Toksoy'un annesiyim. İkiz kardeşler. 2004 doğumlular. Ben yaklaşık 20 senedir Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde, Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü'nde öğretim üyesiyim. Asistanlıktan başladım, Doçentlik unvanı aldım. Üstüne GSF Dekan Yardımcısı oldum. Şu an Can Aytekin'le beraber Resim Bölümü Gravür Uygulama Atölyesi'nde ders veriyoruz. Yapıp etmeye sevgi ve saygı duyuyorum. Bugünlerde incelikler ararken geleneksel zanaatlara, elin kaydına ve bu yöntemlerle çizmeye, düşünmeye ve yapıp etmeye kendimi bırakmayı istiyorum. Ama bazen de kendimi tutuyorum.

Yanıt: Soru zincirinin bana düşen halkası tam da 16 yaşındaki ikiz ve kendi tekliklerinde çoğul çocuklarımla paralandıkları, yerden yere vurdukları bir zamanda geldi. Ben, benden geçtim. Bana ilettiğiniz soru yerden yere vurduğum bu günlerde çok sevdiğim bir şiiri hatırlattı. Edip Cansever'in "Yerçekimli Karanfil" şiirinden bir bölüm bilgisayarında kayıtlı duruyordu. Olduğu gibi şiiri yazmak yerine, ekrandan, kenarındaki dosyalarla çekmek istedim. "Ben kaç kişiyim?" diye sordüğüm bu günlerde, masabaşı, masaüstü iyi gelir, dedim. Sonra -ki iki fotoğraf verebiliyor muyum, bilmiyorum- hemen ekrandan gözümü yana kaydırdım, o heykelcikleri gördüm. Karnında iki bebek tutanın güzel de bir hikâyesi var. Yakın bir arkadaşımın annesi, ikizlerin doğumundan sonra bana hediye almak istemiş. Hollanda'da Meryem Ana ve İsa heykelleri satan bir dükkâna girmiş. Aslında bir bebek ve anne olması gereken heykelciğe rica minnet bir bebek daha ekletmiş. Aslında Meryem Ana-İsa tasviri olan heykelciği dönüştürmek için bayağı dil dökmek zorunda kalmış. "Meryem Ana'nın ikiz bebekleri olsaydı ne olurdu?" diye düşünürken buldum kendimi. Diğer de, ben şu anda oturduğum eve taşındığımda, benden önce burada yaşayan kuzenim tarafından bir kutuda bırakılmıştı.

Elden ele

Bir sevdayı büyütme elden ele

Elden ele derken daldan dala yazdım sizlere

Fotoğraf: Yasemin Nur (Erkalır)

Soru: Bölünmediğine kendini ikna edebilmek ve bir kalmak için ne yaparsın? Kendine iyi yürekli misin?

Aslı Duru Berlin'de yaşar. Kent, mekân, toplumsal cinsiyet, şiddet, hafıza ve gelecek konularında paraakademik çalışmalar yapar. Masabaşında değilse, çoğunlukla mutfaktadır ve/veya kızıyla takılıyordur.

Yanıt: Kendimi sıklıkla bölünmüş bulurum ve öyleyken kendimi ikna edemem. Laf-tan anlamam. Asıl iklimim, benim toprağım olduğunu düşündüğüm o bulanık zihin ortamında, aklım dilim dilim, piksel piksel beni bölerken keskinleşir. Onunla konuşarak iletişim kurmak, düşen bıçağı tutmaya benzer. Beni deler. Kucağı alınıp bırakılınca ancak, yerçekimini ve onun etrafında düşesi olduğunu (vulnerability) ama düşmediğini (safety) ve sakince bırakıldığını algılamaya, hat-ta bu güvenli deneyimi oyunsu bulmaya denk düşen bir deneyime ihtiyaç duyarım. Bu hayatı yaşadığımı, özgün ve tüm olduğumu bana yekvücut, duyusal olarak hatırlatacak kapsayıcı bir ortam ararım. Sıcak bir duş da olabilir, sevdiğime sarılmak da. Bazen, tersinden, bir canını kaybetmek veya felaket de -depresyon örneğin- yaşamın ağırlık merkezini açıkça belli ederek boşluklarımdan arınma ve varlığımı tekten ve birden algılamama vesile olmuştur. Ekteki, böylesi bir zamanda, ben anneliğe hazırlanırken bir canımın da meme kanseriyle mücadeleye hazırlanmakta olduğunu öğrendiğimde yaşadığım kendilik hisleriyle yüklü berrak bir andan kalan.

Fotoğraf: Aslı Duru

Soru: Kendine ebeveynlik yapıyor musun? Kendine rehber (self-parenting) olmakla ilgili sana esin kaynağı olan, seni etkileyen, olumlu veya olumsuz bu konuda bakış açının değişmesinde rolü olan biri veya bir şey var mı?

Anita Sezgener Anita Sezgener 1971'de, İstanbul'da doğdu. Sefarad Yahudisi bir ailenin çocuğu. Şiirleri, yazıları, söyleşileri ve çevirileri çeşitli dergilerde yer aldı. Anne Carson'ın *Kısa Konuşmalar* (Nod Yayınları, 2018), Raymond Federman'ın *Dolaptaki Ses* (Nod Yayınları, 2018) ve Jennifer Martenson'ın *Xq28(1)* (Nod Yayınları, 2015) kitaplarını çevirdi. Kitaplar ve kitap kapakları için arketipsel şeyşiler çiziyor. Kadınların görünürlük projesi olarak, 2008'den beri kültür-sanat-edebiyat fanzini *Cin Ayşe*'yi çıkarıyor. Aynı zamanda *Moero Fanzin*'in editörlerinden biri. 2017'den bu yana Alina'nın annesi. Yayımlanmış kitaplarından bazıları: *Pusu Bilici* (Norgunk, 2008), *Çok Sesi* (Heterotopya, 2015), *Tikkun Olam: Walter Benjamin Şiirleri* (Nod Yayınları, 2017), *Nabız Kayıt* (Nod Yayınları, 2020) ve *Aritmi Koridoru: Toplu Yazılar* (Everest Deneme, Eylül 2020).

Yanıt: İlk olarak doğal ebeveynliği duydum, sonra yavaş ebeveynliği duydum, kulağıma hoş geldi. Aslında ilk, "Oksijen maskesini önce kendine bağla, sonra çocuğuna" uçak ıkazı kazınıktı zihnime. Ben iyi olmazsam, çocuğum nasıl olsundu? Bizim bir çocuğa kavuşma sürecimiz uzun oldu, 3,5 sene kadar. Heyecanlı, bol kontrollü, temkinli geçen bir hamilelik sürecinin ardından bir mucize bebek geldi dünyaya. Yorgun girdik ebeveynliğe aslında, "geç ebeveyn" deniyor bizim gibilere. Kendime ebeveynlik değil de telkin yapıyorum, desem daha doğru; çocuğun atlaması gereken evrelerde takılınca, terapi yardımı alıyorum. Sanki o evreleri ben geçemiyormuşum gibi, ben geçsem o da geçecek. Uyku eğitimi için bir uzmanla çalışacaktık, başladık, anksiyetelerim kabarıncaya erteledik. Uzun süre memede uyutmaya devam ettim; tatlı ve şefkatli bir biçimde memeyi sonlandırdığımda, zaten kendi başına uyumaya da hazırda artık. Hiçbir şey önceden tasarladığınız ve korktuğunuz gibi olmuyor sanki; çocuklar ebeveynlerinden daha çabuk uyum sağlıyorlar değişimlere. Biz ebeveynler bebeklikten, çocukluktan sürüklediğimiz çallara takılabiliyoruz; bunu fark edince, değişimi önce kendi içimizde gerçekleştirme zorunluluğu doğuyor.

Takıldığımız konularda danıştığımız, paylaştığımız, destek aldığımız arkadaşlarımız var; sağ olsunlar. Ama yine de her çocuğun gelişim ve bir şeyleri yapma etme hızı farklı olduğundan, çocuğa bir yandan rehberlik ederken, bir yandan da onun hazır olduğu zamanı beklemek gerekebiliyor. "Attachment Parenting Türkiye"yi sürekli takip ediyorum. Çok beğeniyorum, beni kendime getiriyor.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK NÜFUSU SON 50 YILDA YARI YARIYA DÜŞTÜ!

Birleşmiş Milletler tanımına göre 0-17 yaş grubunu içeren çocuk nüfusu, Türkiye'de, 1970 yılında toplam nüfusun %48,5'ini oluştururken, bu oran 2020 yılında %27,2'ye geriledi. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; 2020 yıl sonu itibarıyla 83 milyon 614 bin kişi olan Türkiye nüfusunun 22 milyon 750 bini çocuklardan oluşuyordu. Çocuk nüfusunun %51,3'ü erkek çocuklar, %48,7'siyse kız çocuklarıydı. 2020 yılında çocuk nüfus oranının en yüksek olduğu il, %45,3'le Şanlıurfa'ydı. Çocuk nüfus oranının en düşük olduğu üç ilse, sırasıyla; %17,3'le Tunceli, %18,1'le Edirne ve %18,7'le Kırklareli oldu. Nüfus projeksiyonlarına göre, çocuk nüfus oranının 2025 yılında %26,6'ya, 2030 yılında %25,6'ya, 2040 yılında %23,3'e, 2060 yılında %20,4'e ve 2080 yılında %19'a düşeceği öngörülmüyor. Bu oranın son 50 yılda yarı yarıya düşmesi, anne sayısında da bir azalmayı işaret ediyor.

Bu veriler, kadınların çocuk doğurma kararını çoğunlukla kendilerinin vermeye başladığını mı gösteriyor?

Kaynak: TÜİK

Soru: “Annelik sanat pratiğini olumsuz etkiler” argümanının karşısına ya da yanına koymak istedikleriniz neler?

Asako Iwama 1975 yılında Tokyo'da doğdu. Berlin ve Tokyo'da yaşıyor ve çalışıyor. Hem aşçı hem de sanatçı olarak geçmiş, Asako Iwama'yı, yemek yemenin sosyal boyutlarını keşfeden bir dizi deneyssel atölye çalışması ve saha gezileri düzenlemeye yönlendirdi. Daha yakın tarihli pratiği (yeniden) modelleme, örnekleme, izleme ve araştırma dahil olmak üzere fiziksel katılım yoluyla doğal unsurlar ve beden arasındaki ilişkilerde maddi ve öznellik arasındaki tarihsel ve teknolojik değişimleri araştırır.

ULUSLARARASI ANADİL GÜNÜ

UNESCO'nun Uluslararası Anadil Günü olarak kabul ettiği 21 Şubat, 1952'de Pakistan'da Urdu dilinin Bangladeş halkının da resmi dili olarak dayatılmasına tepki gösterilen bir eylemin silahla bastırıldığı güne tekabül ediyor. Anadil çeşitliliğinin yoğun olduğu Türkiye'de 39 dil konuşuluyor. Dünya üzerinde konuşulan dillerin %40'ı yok olma tehlikesi altında. Bütün dünyada 7 binden fazla dil konuşuluyor; 5 binden fazla 'yerli' kültür, 370 milyondan fazla 'yerli' insan yaşıyor.

Yanıt: “Annelik” kelimesinden rahatsız olmaya devam ediyorum.

Anneliğin bana 'doğal' geldiğini hiçbir zaman kişisel olarak hissetmedim. Belki de asla olmayacak. Daha çok bakım emeğinin zaman dağılımı sorunları, bir çocuğun her zaman yetişkinler tarafından izlenme ihtiyacının doğası, bende zaman ve hafızanın sürekli parçalanmasına neden oldu.

Mesele daha çok üretken olmanın iyi bir şey olduğu fikrinin varlığıyla ilgili. Ve sanırım nitelik kriteri olarak konsantrasyonu ve sebatı kullanmanın sorunu bu. Ve tüm bunlar derinden çağdaş sosyal yapıya atfedilebilir -tabii ki bu, benim zihniyetimi ve kendi sanatsal pratiğimi, üretimimi etkiliyor. Bakım işinin tamamen görünmez bir emek olduğunu düşünüyorum. Paylaşmayı ve anlaşılmayı zorlaştırıyor.

“annelik”
ekonomi uğruna toplum tarafından yaratılan mitlerdir.
“tabiat ana” ifadesi gibi...
bu yüzden feryat gibi reform yaptım...

Soru: Sizce annelik bir kadına doğuştan gelir mi? Şimdi bilsen yine yapar mısın?

Nadin Reschke Sanatçım ve bekâr bir anneyim. Çalışmalarımda sosyal konulara odaklanmak ve sanat dünyasının dışındaki insanlarla çalışmak için feminist bir bakış açısıyla kumaş ve tekstil kullanıyorum. Kızım birçok eserimin parçası oldu.

Yanıt: Anne olmak garip bir şey. Kızımın bacaklarımın arasında yatarken benden düştüğü âni canlı bir şekilde hatırlıyorum: Âniden ağladığımı fark ettim -bir daha asla bağımsız olamayacağım! Bana bir şok gibi geldi ve bir kayıp gibi hissettim. Evde doğum yaptıktan bir saat sonra hastanedeydim, çünkü doğum yapmama yardım eden ebe, kızımın 22 saatlik doğumdan sonra tıbbi tedaviye ihtiyacı olduğunu söyledi. İlk karşılaştığım şey, evde doğum yaptığımda, (erkek) doktorların risk aldığımı ve bana nasıl bir anne olacağımı söylemeleri [oldu]. Şimdi çok geç olabilir, kızım kurtuldu ve iyileşti, ama annelik bana doğal olarak gelmedi ve sanırım birçok kadın için de böyle.

Şimdi, 9 yıl sonra, her zaman ulaşılabilir değilim. Her zaman sevimli, neşeli, minnettar değilim. Kızıma her zaman bağlı değilim, onu her zaman bir numaralı öncelik hâline getirmiyorum. İstemiyorum ve sanırım yapamam. Şu anki gibi. Başka bir şehirde, bir konuk sanatçı programındayım. Ben burada çalışırken kızım evde annemle kalıyor. Beni her gün arıyor, bazen ben onu arıyorum. Telefonda sohbet edip birbirimize öpücükler gönderiyoruz. Onu seviyorum ve annelik her gün yaptığım bir şey. Annelik fikrinin güçlü ve güçlendirici bir şekilde değişmesini istiyorum.

Soru: Çocuğunuzun bir ebeveyn olduğunuzu hayal edin! Ne görüyorsunuz?

Kija Benford 24 yaşındayım, anne ve sanatçım. Sanat okulundaki üçüncü yılımda oğluma hamile kaldım. Onun doğumundan sonraki mezuniyet yılıma başladığımda, sanatta anneliği çevreleyen tabunun varlığıyla ve St. Joost'ta bir anne olarak görünmezlikle karşı karşıya kaldım. Ardından sanatta annelik üzerine yaptığım araştırma, Vrouwenmantel Sanat Araştırma Grubu'nun doğuşuyla sonuçlandı.

Yanıt: Oğlum ve ben onun doğumu için savaştığımızda, o doğumdan yeni bir kadın çıkttı: her ne kadar sıklıkla (erkek) sanatçılar öyle gösterse de, annelik dönüşümüne üstesinden gelinmesi gereken bir kusur yerine bir zenginlik olarak bakan otonom bir sanatçı anne. Oğlumun doğumundan sonra, Hollanda'da sanat akademisi St. Joost'ta dördüncü yılıma başlayacağımı açıkladığımda çevremden sürpriz tepkiler aldım. İnsanlar ya bunu beklemiyordu ya da eğitimimi bitirmeyi 'deneyeceğim'in çok etkileyici olduğunu düşündüler.

İnsanlar bu tercihe ne kadar da şaşırdılar. Tepkilerine hayran kaldım. Oğlumun doğumundan sonra sanat okuluna devam edeceğim her zaman açıktı. Sanat pratiğim kim olduğumla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı ve bu nedenle ona veda etmem düşünülemez, hatta bu imkânsız: sanat pratiğim, oğluma aktarmak istediğim hayata karşı tutumum, yani sizi şaşırtan şeylere karşı sonsuz hayranlık duymak ve meraklı bir tutum sergilemek.

Gelecekte oğlumun kendi çocuğu olursa: Umarım ona ebeveyn olmanın, çocuğunuzun doğumuyla kimliğinizin yok olduğu (veya içinizdeki sanatçının kaybolduğu) anlamına gelmediğini aktarabilmişimdir. Tanınmanın ötesinde değişmezsiniz. Evet, annelik sayesinde sevecen ve ilgili oldum, ancak yeni besleyici rolüm, sanat dünyasında hâlâ hüküm süren klişeden hayal bile edilemeyecek kadar genişti. Ebeveynlik, ben anne olmadan önceki hâlime eklenen bir şey ve umarım, oğlum baba olursa, onun için de öyle olur.

Soru: Biyolojik anne olmadan önce 'annelik' sizin için ne ifade ediyordu?

Libia Castro Ben Libia Castro, Madrid'de doğdum, 70'lerde Bilbao'da ve 11-17 yaşları arasında ailemin memleketi olan, İspanya'nın güneyindeki Malaga eyaletindeki Nerja'da büyüdüm. Daha sonra bir kömünde yaşadım ve Dortmund, Almanya'da nesne tasarımı ve Folkwangschule'de flamenko dansı okudum. Daha sonra Milano'da görsel sanatlarla devam ettim ve 1997 yılında eşim Ólafur Ólafsson (İzlanda) ile sanatsal işbirliğine başladığım Groningen'de görsel sanatlar üzerine yüksek lisansımı bitirdim. Oğlumuz Ísar 2012 yılında Berlin'de doğdu. 1997'den beri birlikte çalışıyor ve yaşıyoruz. Hollanda'ya yerleştik ve işimiz için çok seyahat ettik, geçici olarak farklı yerlerde ve ülkelerde kaldık. Her zaman sahaya ilgili çalışıyoruz ve çoğu zaman geçici kolektifler ve/veya her kesimden insanlarla hayatın farklı yollarından, farklı işbirlikleri oluşturuyoruz.

Yanıt: Başlamama yardımcı olması için “annelik” sözcüğünü, ilk önce anadilim İspanyolca'ya çevireceğim: “lo maternal o lo materno”. Ama dediğim gibi, aynı zamanda (büyük ve kozmik) bir türsel sıfat olarak çok daha soyut bir anlamı vardı ve farklı bağlam ve kombinasyonlarda kullanıldığında, anlamı içinde eşanlamlıları olan diğer olumlu sıfat ve isimler içeriyordu: yumuşaklık, koruyuculuk, sıcaklık, destek, dayanak noktası, sevecenlik, besleyicilik, savunmacılık. “Qué maternal” [Ne kadar anaç] dediğimizde olduğu gibi, ne kadar sevgi dolu ve sevecen demek istiyoruz, hepsi sıcaklık... Ayrıca içgüdülerle ilgili olarak, daha çok koruyucu ve sevdikleriniz için savunmaya ve savaşmaya hazırlık hâli olarak anladığım 'anne içgüdü' gibi. Bu, aynı zamanda bir korku hissi ve anlam içerebilir, ancak gerçek bir insanın çocuklarına takıntılı hâle gelmesi ve aşırı kontrolcü olması gibi... Annelik öznel anlamda annemle -annemle, anneannemle ve büyük anneannemle- ilgiliydi, öte yandan somut olarak da benim için biraz uzak anlamlı bir kelimeydi. Uzun zaman çocuk sahibi olmamıştım ve genel olarak durumla da pek özdeşleşmiyordum.

Soru: Doğum yaptıktan hemen sonra nasıl hissettiniz?

Özge Açıkkol Sanatçı ve 2000 yılından bu yana Oda Projesi üyesi. Pratiği kolektiflik, sanat üretimi, ev işleri, yayıncılık, çeviri, dayanışma gruplarında gönüllülük, 'annelik', yazma/okuma etrafında şekilleniyor ve bazen hepsi iç içe geçiyor.

Yanıt: Bir zincire bağlandığımı hissettim. Hamileliğimle başladı bu hatta: Ailemdeki, ne yazık ki çok kısa süreli ilişki kurma fırsatını bulduğum kadınlarla, yani o dönemde artık hayatta olmayan babaannem ve anneannemle çok sık konuşmaya ve başka türlü bir bağ kurmaya başladığımı fark ettim; o süreçte kendi annemden çok, fiziken var olmayan bu kadınlarla ilişkilendim. Doğumun hemen ardından ise bir torunun varlığını da adeta hissettim. Bu hızlı ileri sarışa çok şaşırdığımı hatırlıyorum. Bu spiritüel ilişkilene, sanırım benim de anne olarak yeniden doğmamda, bir anne olarak var olmamda bana güç verdi ve hem Rona'yı hem de bu yeni 'ben'i sükûnet içinde karşılayabildim. 'Hemen sonra' hissettiklerim bunlardı, biraz daha sonrasını sorsaydın, anlatmakla bitmezdi.

Soru: Bütünlüğünü koruyabiliyor musun? Koruyabilmek için neler yapıyorsun?

Ruken Kaplan 12 yıldır müzik öğretmeni olarak çalışmaktayım. Şiir yazıyorum, şiirlerim Norgunk'un Aç Yazı dergisinde 2015-2019 yılları arasında yayımlandı. Bunun yanı sıra "Güllük Gülistanlık Bir Hiçlik Cover" şiirimin dizesi 2016'da Ariel Sanat'ın bir sergisinde sergi başlığı olarak kullanıldı. 27 Ocak 2020'den beri Ozan'ın annesiyim.

Yanıt: Bana göre 'bütünlüğünü korumak' bedenimizle ilgili, bedenin bittiği yerde başlıyor her şey: bütünlüğünü korumak/koruyamamak, sürüklenme, yer değiştirme. Kendi haritamız, galaksiyle aramızdaki. Bu da yerini korumakla mümkün.

Nasıl koruyorum? Hareket alanımı daraltarak ve yavaşlayarak. Aynı zamanda bütünlüğümü de koruyorum. Bu yer neresi? İlk yer, anne karısı. Bütün ya da tam olduğumuz bir alan, oradan sonrası kaos. Tekrar bütün olabilmek için 'dil'e düşmek gerekiyor.

Soru: Yerini nasıl koruyorsun?

✕ 2. zincirin sonu

MARS'TAN TÜRKİYE'YE BAKIŞ

"Türkiye'de 2020 yılında kadın cinayeti işlenmeyen 12 ilden biri olan Tokat'ta, Türk Kızılay Kadın Kolları Gönüllüleri, erkeklere duyarlılıklarından dolayı teşekkür ederek karanfil dağıttı."

Soru: Anne kimdir?

Aysuda Kölemen Bir siyaset bilimciyim. Dokuz yaşında bir oğlum var ve ailemle Almanya'da yaşıyor ve çalışıyorum.

Yanıt: Bu çok zor bir soru. Aslında imkânsız. "Anne nedir ya da nasıl biridir?" denseydi bambaşka cevaplarım olurdu. "Kimdir?" diye sorulduğunda, annelik bir kimliğe dönüşüyor, hatta 'ana' kimliğe dönüşüyor. "Anne kimdir?" dediğimizde, anneliği oluşumuzun bir parçası değil de, merkezi hâline getiriyoruz. Sanırım bu da, günümüzde anneliğin en temel sorunlarından birini yansıtır. 20, 30, 40 yıl boyunca itinayla, mücadeleyle, alınteriyle, düşe kalka, güle ağlaya geliştirdiğimiz kimliğimiz, anne olduğumuz anda geri plana düşüyor; annelik gelip varoluşumuzun da, eyleyişimizin de tam merkezine oturuyor. "Ben bir anneyim," diyoruz. Sonra "Anne kimdir?" diye kendimize soruyoruz, etrafımıza soruyoruz, topluma soruyoruz ve onlar da bize soruyor. Cevabı olan bir soruymuş gibi ve sanki birileri bunun kesin cevabını biliyormuş, ama kimse bize daha anlatmamış gibi, birbirimizden ipucu almaya çalışıyoruz bu bulmacayı çözmek için. Sonra o annelik dışı kimliğimizi, kimliklerimizi öz-lüyoruz. Onlarla annelik nasıl bağdaşır, hatta bağdaşır mı, diye endişeleniyoruz; onları bırakmamak çocuğumuzdan vazgeçmek midir, diye korkuyoruz. Ama kendimizden vazgeçerek anne olamayız, çünkü kendimizden vazgeçerek hiçbir şey olamayız, olamıyoruz. Anne kimdir o hâlde? Benim. Tek bir kadın; bütün biricikliği ve eksikliğiyle, annelik öncesi ve sonrası tüm deneyimleri, eyledikleriyle, anneliği dışındaki bin bir kimliğine bir de anneliği eklemiş olan benim.

Soru: "Çocuğunun başına gelen her olumsuz şey senin suçun değil," desem, buna gerçekten inanabilir misin?

Ayça İnce Anne olmam ile anne olduğumun bilinci-ne varmam arasındaki öğrenme sürecini kutluyorum. Şimdilik 5 yıl süren, tüm öğrenme biçimlerini tepetaklak eden bu deneyimi kısaca "unlearning" öğrenmeyi unutmak olarak tanımlayabilirim. Okuduklarım, diğer annelerden duyduklarım, anaerkinden aktarılanlar da dahil duyup okuduklarımı unutmak değil, bize has süzgeçten geçirip yeniden bizim yapmaktan bahsediyorum. Kimi zaman ben, kimi zaman kızım la ben, kimi zaman ben ve içimdeki kız çocuğuyla beraber yine, yeniden var olmak çok kıymetli.

(bkz. sayfa 14)

SAÇINI SÜPÜRGE
ETTİĞİN YETER!
SÜPÜRGENLE
İSYAN ET!
KENDİ DEVRİMİNİ
KUCAKLA!

Bakım, kızkardeşlik, cadılık

Bakımın Sıradanlığı

Özge Açikkol

Bakım kavramı tüm veçheleriyle ele alındığında, bakım eyleminin ürettiği hiyerarşik ve orantısız ilişkiden ‘destek’ ve ‘dayanışma’ya varan yelpazede iki soru şekilleniyor: Kişinin ihtiyacını kim belirler? Nasıl özne olunur?

Pandemi başlayıp eve kapandığımızdan beri, temel anlamıyla bir ‘yeniden üretim’ işi olan ‘bakım’ın tüm gücüyle yaşamı işgal etmesiyle fark ettim ki, bakım, bundan önceki ‘normal’ hayatımızda, –belki de o hayatı ‘normal’ gördüğümünden– daha ‘doğal olarak’, yani düşünmeden, fark etmeden yaptığım bir eylemdi. Ancak pandemiyle birlikte yerle bir olmuş dünya düzeni içinde, evdeki ‘yeniden üretim’ öylesine arttı ki, bakım da doğal olmaktan çıkmaya başladı; ben de, sanırım taktiksel olarak, bu eyleme biraz mesafe alma ihtiyacı duydum.

Hem çok kişisel hem de çevresel etkilerden ayrı olamayacak annelik sürecinde, bakım eylemini hem teoride, hem pratikte nasıl biraz daha genele yayabileceğim üstüne düşünür hâle geldim. Böylece biyolojik bir anne olarak üstüme yapışmış toplumsal cinsiyet rollerinden ve kurumlaşmış annelikten de sıyrılabilirim mi düşündüm. Rona’nın, oğlumun hayatıma girdiği 2012 yılı ve sonrasında, toplumsal ve politik olarak çok çalkantılı dönemlere girdik. Anneliğimin ilk yılı Gezi olaylarına denk geldi ve bunu gitgide daha da karmaşık dönemler izledi. Bu esnada, annelik ve bakım işini neden sadece kendi hanelerimizde yapıyoruz, bu fikri genele yaymak için ne yapabiliriz, ben sadece kendi çocuğumun annesi miyim, diye düşünmeye başladım. Diğer yandan bu soru, Gezi sonrası dayanışma gruplarının artmasıyla da aynı döneme rastladı. Ardından Oda Projesi’yle deneyimlediğim, topluluklarla yüz yüze ilişkiler üretme araçları üstüne düşünme geçmişimin de etkisiyle, çeşitli dayanışma gruplarının içinde yer almaya başladım. Benzeri bir yaklaşıma, Silvia Federici’nin *Sıfır Noktasında Devrim* kitabının önsözünde rastlayıp daha da heyecanlandım: “[K]endi varlığımızı ürettiğimiz günlük etkinlikler sayesinde, elbirliği yapma gücümüzü geliştirmekte[yiz] ve insanlıktan uzaklaştırılmamıza direnerek dünyayı beslenme, yaratıcılık ve bakım alanı olarak yeniden düzenlemeyi öğrenmekteyiz.”¹

Bakımın birbirine neredeyse zıt iki yüzü var ve bu yüzler, aynı zamanda, her an birbirine dönüşme potansiyeli taşıyor. Bakım ne zaman ‘sevgi dolu, yaşatan, destekleyici’ bir eylem olmaktan çıkıp var olmaya müdahale eden, hatta

bakım alan kişi ya da topluluk üstünde tahakküm kuran bir eyleme dönüşüyor? Veya bir başkasına bakım verirken içinde kaybolup kendimiz özne olmaktan nasıl vazgeçmeyiz? Annelik bu iki uçta gidip gelse de, bu konu hâlâ pek dile getirilmiyor; çünkü bakımı mutlak olarak ele alıp farklı veçhelerini tartışmıyoruz.

Yazının başlığı Hannah Arendt’in *Kötülüğün Sıradanlığı*² kitabına atıf yapıyor. Arendt’in savıyla bir analogi kurmak istiyorum. Çünkü bakım eyleminin kötüye kullanmaya veya kötüye kullanılmaya açık olmasının, ‘sıradan’ oluşuyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı*’nda, holokostun önde gelen figürlerinden biri olan Adolf Eichmann’ın Kudüs’te görülen davasını izliyor, Eichmann’ın holokosta doğru giderken attığı adımları takip etmeye çalışıyor ve savunmayı şöyle yorumluyor: Eichmann’ın işlediği suçun, yani soykırıma destek olan eylemlerinin, Eichmann’ın “gerçeklikten uzak ve fıkirsiz” olmasıyla alakalı olduğunu ifade ediyor: Sıradanlaşan her eylem, “İnsanın bünyesinde bulunan bütün şeytani içgüdülerin vereceği zarardan daha büyük bir yıkıma yol açabilirdi.”³

Şimdi de bakımın zıt kutuptaki diğer veçhesi olan, ‘görünmezlik’e ve annelikte öznenin kaybına geçelim. Bakımın sıradanlığı, yani sıradan bir iş olarak görülmesi, aynı zamanda değersizleştirilmesi anlamına geliyor. 1972’de kurulan Uluslararası Feminist Kolektif tarafından başlatılan “Ev İşİ İçin Ücret” kampanyası, bu değersizleştirmeyi doğrudan işaret ediyor. Kadınların ev işleri için de ücretlendirilmesi gerektiğini savunuyor. “Ev işlerinin ücretsiz olması olgusu, ne yaparsak yapalım biz kadınların hayatını etkileyen ve toplumsal olarak dayatılan bu koşullara doğallık (‘kadınlık’) görünümü kazandırır.”⁴ Peki bakımın değerini ölçmek mümkün müdür? Ev içi emek, ücretli bile olsa kolayca ‘sömürü’ye dönme potansiyelini en fazla taşıyan işlerden biridir. Çünkü fabrikada grev mümkündür, ama evde değildir: Örneğin çocuğunu beslememek, yemek yapmamak vicdani olarak pek mümkün değildir. Bu vicdan mekanizması, bakım işini profesyonel bir biçimde yapan, yani para kazanmak için kendi ailesi dışındakilere bakım veren kadınlar için de işler. Ücretli ya da ücretsiz fark etmeksizin, bakım yapan kişinin kötüye kullanılmaya çok açık olduğu aşikârdır. Bakım eylemi ‘sıradan’ olarak görüldükçe de bu kötüye kullanılma olasılığı her zaman güçlü bir şekilde bakım eyleminin yanı sıra var olur.

Mierle Laderman Ukeles, *Washing/Tracks/Maintenance: Outside*, 1973 Performans görüntüsü, Wadsworth Atheneum Museum of Art, ABD

Sanatçı Mierle Laderman Ukeles, 1969 yılında “Maintenance Art” [İdame Sanatı] olarak adlandırdığı bir sanat pratiği önerisinde bulunur ve bunun manifestosunu⁵ da yazar. Sanatçı, evde yaptığı işleri bir müzeye taşıyacağını ve gidip orada her gün temizlik, yemek gibi işler yapacağını, yani ev içi emeği ‘görünür’ kılacağını bildirir ve nihayet, 1973 yılında, Wadsworth Atheneum Museum of Art’ta gerçekleşen *Washing/Tracks/Maintenance: Outside* [Yıkama/İzler/İdame: Dışarı] başlıklı yaklaşık 4 saatlik bir performansla bunu gerçekleştirir. Bundan önce projeyi önerdiği çoğu müze bu performans göstermeyi reddetmiştir. Sanat her şeyi görünür kılacak güce sahip mi gerçekten? Annelik ve görünmez ev içi emek konusu hâlen bir tabu. ‘Hayatın ve sanatın’ iç içe geçme iddiasında bile bakım, ev işi, annelik pek yer tutmuyor. “Anneye karşı duyulan aşırı bağlılık ya da aşırı düşmanlık romanımızda hiçbir zaman sorgulanmamıştır,”⁶ diyor Adalet Ağaoğlu. O zaman, sanatla iç içe olduğu iddia edilen hayatın nasıl bir hayat olduğuna yeniden bakmak gerekiyor. Aslen hayatın idame ettirildiği bakım eyleminin hiç yokmuşçasına, başka bir hayat görüntüsünün altında gizlenmesinin temel nedenleri nedir? Belki bunu iyiden iyiye görünür kılabildiğimizde, ‘destek ve dayanışma’ anlamına gelen ‘bakım’ eylemini yaşamın başka alanlarına yayabilmek için daha fazla taktik geliştirebiliriz ve bakımı bir mücadele ve direniş aracına dönüştürme gücünü elde edebiliriz.

¹ Silvia Federici *Sıfır Noktasında Devrim* (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2011), 14. ² Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı*, 1. baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 2009). ³ A.g.e., 292. ⁴ Silvia Federici, *Sıfır Noktasında Devrim* (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2011), 57. ⁵ Mierle Laderman Ukeles, “Maintenance Art,” Queens Museum, 1969, <https://queensmuseum.org/wp-content/uploads/2016/04/Ukeles-Manifesto-for-Maintenance-Art-1969.pdf> (son erişim tarihi: 12 Ekim 2021). ⁶ Adalet Ağaoğlu, *Göç Temizliği*, 3. baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 221.

Yanıt: Tüm kalbimle, evet. Onun benim başıma gelen en güzel şey olduğu söylemem ile bunun ne anlama geldiğini bilmem arasında geçen süre gibi, onun başına gelen her şeyin de bir sebebi olduğunu öğrenmem epey zaman

aldı. Bu, ikimizin hayat çizgileri çakışmıyor, iç içe geçmiyor ve birbirini etkilemiyor, demek değil. Hele hele ki bebeklik döneminde kalplerimiz adeta beraber attı. Ama zamanla ayrışıp farklılaşabileceğimizi de görebiliyorum. İçin için bu anın mümkün olduğu kadar

geç gelmesini dilesem de, bu durumun kaçınılmazlığının ve her şeyin kendi zamanında oluyor olmasının büyüğü ahengine teslim olmayı öğrenmeyi diliyorum. Belki 40’larında anne olmakla ilgili bir şey: Hayata ve beraberinde getirdiklerine dair daha sabırlıyım.

Bakım, kızkardeşlik, cadılık

Bir Geçit Açmak

Güneş Savaş

Kadın dalaşı, rekabet, erkekleşen kadınlar, kadın çemberleri, cadılar, derin empatik bağlar ve kader birliği, bastırılanların dayanışması, feminizm... Bir dolu yüzü var kadınlık hâllerinin. İçinde, kendime yol bulmaya çalışacağım aydınlık aralık, kızkardeşlik mevzuu. Büyük bir ağacın ayrı yönleri büyüyen dalları olmak. Aynı kurallara ve ihtiyaçlara tabi olmak, ama ışığa farklı yollardan uzanmak. Yan yana, ama yine de mesafeli. Tıpkı bir parçası olduğum Oda Projesi kolektifi gibi. (Kadınlardan oluşan kolektif bir yapının içinde büyümek.) Bir ağacın tepesinden yere kadar kapladığı alanda katman katman pek çok yaşam ve var olma biçimi barınır. Bu farklı var olma düzeyleri ve biçimleri arasındaki ilişkiler hassastır –tıpkı kadınların arasındaki ilişkiler gibi. Kızkardeşlik bu hassas dengeden doğar.

Kimi zaman çocuğunun sınıf arkadaşının annesi, kimi zaman otobüste karşıda oturan kadın veya bir derenin kıyısına maden ocağı açtırmamak için direnen köylü kadınların duruşundaki o ifade kavrar seni. Kadınlar kadınları kapsar. İlk gençlik yılları ile anneliğin ilk yılları arasında tuhaf benzerlikler vardır. İki dönemde de kendine kızkardeşler edinmen gerekir, yoksa bu zorlu yolda tek başına yürümek hırpalır.

Yerleşik olanın gücünü, verilmiş rolü bilmeden oynarız: ‘Annelik’. Bir geçit açmak gerekir. Kendine sadık kalmak, kendin olmaktan vazgeçmemek. Yani çocuk sahibi olmak ve kendinden vazgeçmemek. Bunun için başka kadınlara bakman gerekir ve başka kadınların da sana bakması. Burada ‘bakım’dan kastım hem bakmak ve görmek hem de birinin bakımını üstlenmek. Anneler zamanı kesip biçen, teyelleşen, olmadık işlerin ve fikirlerin peşindeki kadınlardır. Peki bu anne aynı zamanda bir sanatçıysa ne olur? Bu sanatçı anne, gündelik hayatın içinde bir dolu görünmez işle birlikte kendi sanatını üretmeye devam eder. Aynı zamanda ‘Anneliği’ de sanatında görünmez hâldedir. Çünkü bu öyle pek de makbul ve ortaya serilecek bir durum değildir. Öyle ki, şimdiye kadar hiçbir ‘Büyük Erkek Sanatçı’nın babalık hâlleri mevzubahis değilken, bir kadın sanatçının anneliğinin sanatı üzerindeki tesiri söz konusu bile edilemez. Hem anne, hem sanatçı? Hayır, hâlâ bu yüzyılda bunları mı konuşuyoruz yoksa? Daha neler? Evet! Yemek pişirircesine üretmek? Yemek pişirirken ve üretirken delirmemek için başka birine ihtiyacın vardır. Bir benzerine. Bir anne –bir kızkardeşe. Sanatı ve ‘Anneliği’ konuşabileceğin birine ihtiyaç duyarsın. Bu ihtiyaçtan hareketle Oda Projesi olarak 2013 yılından bu

yana pek çok sanatçı ve kültür üreticisi anneye konuşuyoruz ve bu konuşmaları arşivliyoruz. 2013 yılından bu yana “ANA” adında bir proje büyütüyoruz. Bu proje eşliğinde ‘Annelik’ ve sanatsal/kültürel üretim üzerine derinlemesine bir deneyim ve düşünme sürecindeyiz. Bu süreç, 2013 yılının Haziran ayında oğullarımızla birlikte Danimarka’da deneyimlediğimiz bir proje ve konuk sanatçı programıyla başladı. ‘Anne’ olduktan sonra gündelik hayat ve sanat pratiklerimiz nasıl şekillendi, annelik hâlleri üretimimize nasıl etki etti, gibi soruların etrafında kadınlarla sohbetler gerçekleştirmeye başladık. Projemizin ismini, bizi davet eden kurumun adı olan Astrid Noack’s Atelier’den (ANA) de esinle “ANA” koyduk. İçinde bulunduğumuz pandemi sürecinde de yine benzer toplantıları sürdürdük. Bu proje vesilesiyle yakın ve uzak çevremizdeki kadınlara kendimizi emanet ettik, onların yaşamı göğüsleme taktiklerini kendimize rehber edindik. Bu sohbetlere katılan kadınların yükünü emanet alırken bakımlarını kısa süreliğine de olsa üstlenmeye gönül koyduk. Bunlar bir sanat projesi için belki biraz fazla büyük niyetler, ama söz konusu kızkardeşlik olunca bir nebze mümkün.

Benim için hâlâ günler çok uzun, yıllar çok kısa. Şimdilik beraberliğimizin tadına en az onun kadar varıp bir ebeveyn/caretaker [bakım veren] olarak ona karşı sorumluluğumu yerine getiriyorum. Çocuğuma da olabildiğince kendi bagajlarımı aktarmak yerine, hayata dair edindiğim becerileri ve yeni edinmekte olduklarımı (gıdamızı yetiştirmekten tursu kurmaya, yalınayak ormanda yürümekten duygularımı açıkça dile getirmeye) sunuyorum. Bildiğim her şey şu an kadar gerçek. Bunu da ondan öğrendim.

Soru: “Çocuğunla birlikte içindeki çocuk da büyüyor,” desem, ne dersin?

Sibel Yardımcı 2004 yılı sonundan beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesiyim. Son dönemlerde insan-sonrası tartışmalar olarak özetlenebilecek alanlarda okumalar yapıyorum. 2018’den bu yana da Deniz’in annesi olarak yolumu bulmaya çalışıyorum.

Yanıt: Bu soru bana şu iki fotoğrafı hatırlattı. Deniz’in bu ifadesini ilk gördüğümüzde bayağı şaşırıp gülmüştük. Sonra benim eski fotoğraflarım içinde aynı ifadeye rastladık. Çocukluk pek çok şey elbette, ama şu da demek galiba: dünya bizi hayal kırıklığına uğrattığında, ona kırgın olduğumuzu hemen, dolaysız, kıyassız apaçık edebilmek.

Sibel, tam bilinmiyor, 1 yaş civarı olmalı
Fotoğraflar: Sibel Yardımcı arşivi

Deniz, 1 yaşı 2 ay

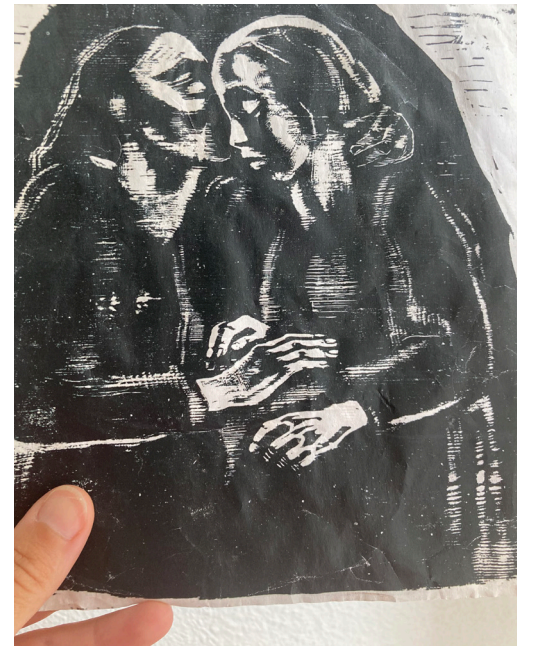
Soru: Bir çocukla nereyi gezmek isterdiniz?

Yağmur Yıldırım Mekân odağında toplumsal ve ekolojik adalet, toplumsal cinsiyet, yeniden üretim pratiklerini araştıran bir mimar ve öğretim görevlisiyim.

Yanıt: Bir doğa tarihi müzesi. Hatta 19. yüzyıldan, botanik ve zooloji çizimlerinin olduğu tıklım tıklı bir odaya girsek ne iyi olur. Modern sistemlerin kendisini dışladığı üzerinden tanımlayan ‘bilimsel’ tanımlama ve sınıflandırma yöntemlerine bir çocuğun yanıtını gözlemlemek, belki de tam da iklim krizinde ihtiyacımız olan yeni ilişkisel-liklere, olasılıklara kapımızı aralar.

Soru: Kadınlık (ya da annelik) hâllerinin zamanlarımıza layık onarma, koruma, bakım/ihimam pratiklerine (care practices) ilişkin son dönemde okuduğunuz, gözlemlediğiniz ya da dinlediğiniz ve etkilendiğiniz bir metni, olgu-yu ya da deneyimi paylaşır mısınız?

Katarina Zdjelar 1979’da Belgrad’da, eski Yugoslavya’da doğdu; Rotterdam, Hollanda’da yaşıyor. Katarina Zdjelar bir sanatçı, bir anne, annesinin kızı, bir torun, bir arkadaş, bir meslektaş ve sanat pedagogudur. Genellikle hareketli görüntü ve ses medyumlarıyla çalışır. Eserleri, şimdiki zamanda yer alan kolektif eylemin kırılma aracılığına işaret ederek, bir direniş ve olasılık alanı olarak bir bünyenin, bir diğer bünyeyle karşılaşma biçimlerini ele alır. İnsan sesi, müzik, ses ve dil, tüm pratiği içinde yer alan temel ilgi alanını oluşturur. Son eserleri, Käthe Kollwitz ve Dore Hoyer’inkini de içerecek şekilde, feminist pratiklerin potansiyelleri ve mirasına bir bakış yöneltir.

Käthe Kollwitz, Maria ve Elizabeth, 1929
Fotoğraf: Katarina Zdjelar

Bakım, kızkardeşlik, *cadılık*

Uyuyan Cadılar

Seçil Yersel

Bu yazı bir parça da iksir hazırlar gibi yazıldı, yapıldı. Düz çizgisel ve neden-sonuç ilişkisine dair bir kurguyla değil de, çevrimsel, hatırlama-lı ve şimdide olma usulüyle toplananlar belli öl-çülerde bir araya getirildiler. Bu metni okurken, sizden ricam, yanınızda getirdiğiniz dal parça-sının ‘görüş alanınız’ içinde olmasına özen gös-termeniz. Her şeyin birbirinden etkilendiği bir dünyada, dal parçasının da söylemek isteyeceği bir şey vardır, diye düşünüyorum. Oda Projesi olarak, annelik konusunda bir çalışma yapmak istediğimizde ben, ilk çağrışımın olumlu etki-lerine başka bir yerden bakmak için kötücül tarafa geçme cesaretini göstermek istedim. Der-dim cadılığı romantize etmek ya da onu sem-patik göstermek değil. Bir güç, bir potansiyel, başka türlü yaşamak ve dünyayı algılamak hâli olarak ona bakmak, hatta aslında hatırlamak. “Cadı” kelimesinin etimolojik kökenine baka-lım: Türkçeye aynı anlamdaki Farsça *cadu*’dan geçen sözcüğün kökeni, Sanskritçe *yatu* (büyü-cü, kötü ruh) sözcüğüne, Batılı dillerdeki karşı-lıklarıysa Cermen dilindeki *wicker* (falcı) söz-cüğüne dayanıyor. Cadı çoğunlukla kadın için kullanılan bir kelime. Aniden aklıma gelen bir Didem Madak şiiri;

Büyümüş Çocuk Şiiri

Hülya’ya

Artık büyüdü diyorlar bana
Ekmeğini salatanın suyuna banma
Ben artık büyüyüm Füsün
Zengin evlerinde Harry Potter oldum bu yaştan sonra
İstanbul’un kargaları İstanbul kadar kocaman
Bağırmak denen bir adam saltanatını kurmuş burada
Birçok şarkının ortasında yürürken İstiklal Caddesi
Tomtom Mahallesi’ne taşıyor beni
Ben yürümüyorum Füsün cadde yürüyor
Bir cadı olduğumu burdan anlıyorum
Hiçbir takım tutmuyorum, yıldızların takımından başka
Bilirsin işte erkekler büyükayı, kadınlar küçük cezve
Bugün bir harf girdi atmosferime, tutuştu ve yandı
Siyah bir gelinliğe benzeyecek bu şiir
Uzun kuyruklusundan

.....

Didem Madak’ın bu şiiri bana Federici’nin şu cümlesini anımsatıyor: “Kapitalizmin dün-yaya hükmedebilmesi için dünyanın büyü-sünün bozulması gerekiyordu.” Federici, *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*¹ ki-tabında, kapitalizmin Engizisyon ruhundan na-sıl doğduğunu anlatıyor ve cadı figürünü şöyle tarif ediyor: “Kapitalizmin yok etmesi gereken bir dünyanın cisimleşmiş hâli: kâfir, şifacı, ita-atsız kadın eş, yalnız yaşama cüreti gösteren kadın, efendisinin yemeğine zehir koyan ve köleleri isyana teşvik eden *obeah* kadını.” Federici’nin deyişiyle, “Beden ölmeliydi ki emek gücü yaşasın.” Kadının hakkını araması, ikti-darı kullanma çabası, ataerkilliği reddi, kendini ifade etmesi, bedeni üzerinde söz sahibi olması, ev dışında görülmesi veya evliliği reddetmesi cezalandırılıyor. Tam da buradan hareketle ve Federici’nin de yorumladığı gibi, günümüzde devam eden cadı avlarını hatırlatabilir, tüm dünyada kadın cinayetlerindeki artışa bakabili-riz. Cadı avı günümüzde de devam etmektedir, diyor Federici.

Hansel ve Gretel, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Külkedisi, Rapunzel gibi cinsiyetçi masallarla büyümüş bir neslin kadınıyım ben. Küçük yaşta cadılığa dair iki yakın deneyimim oldu: 10 yaşlarındayken, Çınarcık’ta annem-in yazlık evinin yer aldığı sitede arkadaşlar arasında oynadığımız tiyatroda *Pamuk Pren-ses*’i sahneledik. Garip bir şekilde, babaların bu tiyatronun hazırlanmasında aktif rol oynadığı-nı hatırlıyorum. Ben mi üvey anne, kötü krali-çe olmayı seçtim, yoksa bana bu rol mü düş-tü, tam hatırlayamıyorum. Ama “Yeni kraliçe çok güzel, fakat çok kötü kalpli bir kadınmış. Onun konuşabilen sihirli aynası varmış,” diyen Grimm masalından benim aklımda kalan, or-man içinde oynadığımız bu oyunda, bir aynaya baktığım ve şu soruyu sordüğüm: “Ayna ayna, söyle bana, var mı bu dünyada benden güzeli.” Üzerimde annemin kendi çocukluğunda, 23 Ni-san Çocuk Bayramı’nda giydiği bir tuvalet var: hafif lekeli, ama beyaz ve uzun. Kraliçe doğaüs-tü güçlere sahip. Sihirli ayna, kadınların güzel olması gerektiğini ifade eden eril dili yansıtıyor. Kendime baktığım aynada gördüğüm, bana ba-kan eril gözün gördüğü olabilir mi? Kötü kra-liçe yerine Pamuk Prenses olsam da, yedi erkek cüceye hizmet ederek hayatta kalacak ve ardın-dan kıskanç üvey annem tarafından öldürölüp, yakışıklı prens tarafından uyandırılıp sarayda evlenecektim.

Cadılıkla ilgili ikinci deneyimim, 1978’den yaklaşık 1985’e kadar yatmadan önce dinle-diğim ve ezbere bildiğim plaklara kaydedilmiş masallardan *Rapunzel*’in beni ne kadar etki-lemiş olduğu, yaşlı cadı tarafından ailesinden bir söz karşılığı alınan ve bir kuleye hapsedilen Rapunzel’in kuleden sarkıttığı saçları ve tabii ki, yine sahneye çıkan yakışıklı bir prens tara-fından kurtarılışı. Kadın yaşlı cadı gibi kötü de olsa, Rapunzel gibi iyi de olsa, hayatına giren erkek figür tarafından hayatı değişiyor. Bu ma-sallarda aktif olarak hayatı değiştirme ve yön-lendirme gücü olan kadın cadının bu yaptığıysa her zaman cezalandırılıyor. Küçük yaştaki Seçil için, hayatın değiştirilmesinin ve başkalaştırıl-masının cezası olduğunu öğreniyorum. Mut-luluk iyi, masum, güzel olanın kurtarılmasına bağlı. Amerikalı yazar ve psikanalist Clarissa Pinkola Estés, *Kurtlarla Koşan Kadınlar*² ki-tabında, bu masalların daha büyük bir yığının parçaları olduğunu, temizlenmiş ve yorumlan-mış bile olabileceğini söylüyor. Rusya’da temiz-lenmemiş masallar var; Grimm Kardeşler bir temizlik yapmış mutlaka, diye düşünüyor Estés. Ve Estés, bizi vahşi tarafımızla yeniden buluş-maya davet ediyor; masalları, hikâyeleri onun-la beraber okuduğumuzda, çocukluğumuzdan farklı, bilmediğimiz, pek tanıdık olmayan bir tarafımız ayağa kalkıyor.

Bir kadın olarak, her kadının devraldığı, tarih boyunca silinmeye çalışılan, kötülener ve toplumda iyi ve kutsal olması beklenen ve bunun için çok bedeller ödemiş ve ödemeye de-vam eden bir ‘varlık hafızası’na sahibiz. Bunu unutmadan davranmak mümkün mü, diye sormak istiyorum. Ya da şöyle sorayım: Bunu unutmadan davranmak nasıl mümkün olabilir ki? Çocuğuna bakan, tatlı, sevecen kucaklayıcı annenin teşvik edilmesi; masum, idare eden, her durumda ayakta olan anne tasviri; içgüdüsel, hayvani, vahşi tarafımızı kapatıp yok sayan ve karalayan tavır –hem toplumsal, hem ekono-mik hem de dini açıdan kadının tasviri ve öne-rilen kadın imajı desteklenen ve beslenen kadı-na bakmalıyız. Kendini araçsallaştıran kadının işe yaradıkça tatmin olması ve tatmin oldukça rolünden çıkamaması, bir noktada ailenin, ço-cuğun –farkında olunsun olunmasın– anneyi suiistimal etmesine sebep oluyor.

Kadın varlığı kendini araçsallaştırmaktan nasıl kurtulur?

¹ Silvia Federici, *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim* (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2020). ² Clarissa Pinkola Estés, *Kurtlarla Koşan Kadınlar*, 54. baskı (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021).

Soru: Bir kurum tarafından ‘sanatçı anne’ ola-rak desteklendiğiniz bir durum oldu mu? Olduy-sa anlatabilir misiniz?

Didem Özbek Tayga Bozkurt’un sanatçı ve tasarımcı annesi Didem Özbek’im. PIST/// Disiplinlerarası Proje Alanı kurucularındanım. Sanat pratiğimde basılı mal-zeme üzerinden kurguladığım, uzun süreçli ve çokkat-manlı kavramsal sanat projeleri gerçekleştiriyorum.

Yanıt: Sanat kurumlarıyla işbirliğim son 5-6 yıldır, özellikle Tayga’nın okula gitmesi yüzünden onun takvimine göre şekillense de, Tayga’yla okul öncesinde bol bol seyahat ettik. Mesela Rotterdam, Hollanda’da bulunan Witte de With’in organize ettiği bir konferansa konuş-macı olarak gittiğimde, tüm etkinliklere ra-hatça katılabilmem için Witte de With arka so-kağındaki bir kreşte, Tayga’ya günler boyunca

kaldığı bir ‘misafir bebek programı’ ayarlamış-tı. Ben aralarda koşa koşa kreşe gidip, Tayga’yı emzirip dönmüştüm. Akşamlarıysa otel odası için bir bebek bakıcısı ayarlanmış ve böylece rahatça sosyalleşebilmişim. Kaldığımız oda da bebekle beraber yaşanılır büyüklükte ve ona özel mobilyalıydı; tüm detaylar kurum ta-rafından çözümlenmiş, bir annenin “Ben şimdi orada nasıl yapacağım?” stresini hafifletmişti.

Napoli'deki Madre Müzesi sergimizde, yine konaklama bebekle yaşanır koşullarda ayarlanmıştır. Sergi hazırlıkları ve yemekler sırasında sergi küratörlerinden Pelin Uran, Tayga'ya gönüllü bakıcılık yapmıştır.

Tate Modern'in davetiyle Londra'ya yine bir konferansa konuşmacı olarak Tayga'yla gittiğimizde, konaklama koşulları bebek dostu ayarlanmış, gün içerisinde bebek bakıcısı tutabilmemiz için Tate harcırah vermişti.

Kopenhag, Danimarka'da katıldığımız misafir sanatçı programındaki evimiz, çocuklu olduğumuzdan giriş katı olarak ayarlanmış, ayrıca sepetli bir çocuk taşıma bisikleti temin edilerek hareket özgürlüğümüze destek olunmuştu.

Gene Amsterdam'daki War Zone Amsterdam [Savaş Alanı Amsterdam] proje çalıştay için kaldığımız otel ve kullanılan bisiklet 'çocuk dostu' boyutlarda kendisi de anne olan proje küratörü Brigitte van der Sande tarafından biz talep dahi etmeden ayarlanmıştı.

Tüm bu destekler arasında bir tek Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Şarika Bienali'nin March Meeting katılımı sırasında, emir sergi açılışını yaptığı için Tayga ve sanatçı annesi ile babası 50 derece sıcakta dışarı çıkartılarak mekân içerisine sokulmamıştı. Aynı günün yemek davetinde de Tayga ağlayabilir gerekçeyle içeri sokmak istememişler[dil; ancak Tate küratörlerinin araya girmesiyle kapıya yakın bir yerlerde oturarak unutulmaz bir gece yaşamıştık.

Soru: Peki senin 'sanatçı anne' olarak, bir kurum ya da sanat profesyonelleri tarafından desteklenmediğin bir durum oldu mu? Olduysa anlatabilir misin?

DÜNYA'DAKİ YAŞAMDA ANNE OLMAK

Dünya'dan alınan bir habere göre, anne ya da ana, bir çocuğu doğuran, bakımını üstlenen veya kendi doğurmadığı bir çocuğu evlat edinen ve bakımını üstlenen dişi canlıya denir. Bir çocuğu evlat edinen veya eşinin kendinden olmayan çocuklarına annelik yapan kadınlara "üvey anne" denir. Tanımlama amacıyla kullanılan bu terim, çocuklar veya ebeveynler tarafından tercih edilmeyebilir. Bu durumda üvey olsun ya da olmasın, ilgili şahıs "anne" olarak adlandırılır. Bir çocuğun dünyaya gelmesinde yumurta hücresi kullanılan ve genellikle çocuğu dünyaya getiren anneye "öz anne", tıbbi olarak da "biyolojik anne" denir. Yumurta hücresini sağlamayan ve başka bir annenin çocuğunu dünyaya getiren kişiye de "taşıyıcı anne" denir. Taşıyıcı anneler, genellikle annelik haklarından feragat ederler ve bu işlemi, ya çocuk sahibi olamayan bir yakınlarına yardımcı olmak ya da maddi kazanç elde etmek için uygularlar.

Gülçin Aksoy Sanat emekçisiyim, diyelim. 90'lı yılların başından bu yana sanat üretimime devam ediyorum. İşin hocalık kısmı da var. Hepsi bir bütün.

Soru: "Çocuğunla birlikte içindeki çocuk da büyüyor," desem, ne dersin? (Ayça İnce, bkz. sayfa 14)

Galiba çocuğumla birlikte çocukluğumu tanıma fırsatım oldu. Bir insan yavrusu olduğumu hatırladım, bir şeylerin parçası olduğumu hatırladım. Sadece çocuğuma değil, birbirimize bağlı olduğumuzu daha çok deneyimledim. Dünyayla kurduğum ilişki o kadar da büyütülmeyecek, doğal bir ilişki hâline geldi.

Önceleri şaşkınlıkla izlediğim o büyüme sürecinde, çocuğumun söylediği ilk kelimeleri kaydetmiş, kendi yetişkin hâllerim arasında kalan böyle bir iş yapmıştım.

O söylüyordu, [ben] yetismeye çalışıyordum.

Gülçin Aksoy, *ıı hıh hı*, 1998
Video görüntüsü

Soru: "Çocuğum" sözcüğüne yabancılaştığın oldu mu?

Bilge Kalfa Berlin'de yaşıyorum. Mimarım ve eşzamanlı olarak The Keep adında, kadın tasarımcılarla işbirliği yapan, geri dönüşümlü pamuktan kilim üreten bir markayı geliştirmeye çalışıyorum. Berlin International University'de 3 yıldır ders veriyorum.

Yanıt: 20 aydır anneyim ve anneliğimin 16 ayı pandemide geçti. Bu nedenle "çocuğum" sözcüğüne yabancılaşacak bir ortamım, sanıyorum pek de olmadı. Bu soruyu ilk okuduğumda, "eşim" sözcüğüne alışmamın ne kadar zaman aldığına düşündüm, sonra da bunu nerelerde kullandığımı. Mesela, epeydir görmediğiniz eski bir arkadaşınızla rastlaşır ve "eşim" dersiniz. Sanırım pandemide kimseyle karşılaşmadım ve "çocuğum" demedim. Yalnızca en yakın çemberle düzenli olarak görüştüm. Kaldı ki 'eş' olma hâli gibi aniden olsa da, yine şartlar nedeniyle

ARAMA MOTORUNA "ANNE NEDİR" YAZINCA

anne nedir sözleri

anne kelimesinin kökeni

zıkkım ne demek

veryansın ne demek

zıkkımın kökü ne demek

baba ne demek

annelik görevi

anne dizi

Leyla'yla normal anne-çocuk ilişkisinden çok daha yoğun vakit geçirdim. Ama şimdi mesela bu soruya cevap yazarken "Leyla ile" demeyi tercih ettim, "çocuğum" demektense. Bunun nedeni yabancılaşmadan başka bir şey gibi hissediyorum; hem iyelik ekiyle olan bitmek bilmeyen sorunlu ilişkim hem de çocuklu olmanın altını çizersem, sosyal çevremden hissedeceğim, konuşulmayan göz devirmeler gibi geliyor. Nasıl ki eskiden bekâr olmak bir kadın için meseleyse, bugün bazı gruplarda çocuklu olmak ya da bundan sık sık bahsediyor olmak da bir problem gibi algılanıyor. Özetle "çocuğum" kelimesine yabancılaşmamış, yabancılaştırılmış gibi hissediyorum. Bunu fark etmeme neden olan bu soruya da teşekkür ederim.

Soru: En son ne zaman tamamı kendin için olan bir gün geçirdin? Ya da bir saat aralığı?

Pelin Başaran Son 8 yıldır Türkiye'den başka bir ülkede yaşıyorum. Performans sanatları alanında küratör olarak çalışıyorum. 8 yaşında bir çocuğum var.

Yanıt: İstanbul'dan şu anda yaşadığım ülkeye dönebilmek için, pandemi koşullarından dolayı üçüncü bir ülkeye gidip 11 gün beklemek zorunda kaldım. Bir Akdeniz şehri olmasına rağmen pek sevemediğim bu yerde kendi başıma, planlanmamış bir tatil yapmış oldum. Kendi başıma tatilin hayalini yıllardır kuruyor olmama rağmen, kendi başıma kalmanın huzurunu bulamadığım bir zaman oldu, gelmeden annemi toprağa verdiğim için. Hayatım boyunca didiştiğim, ama oğlumun doğumuyla yeniden tanıştığım ve şefkatine kendimi bıraktığım annem. Doğundan sonra ben, ben değildim; annem beni toparlamış, yeni hayata hazırlamıştı. Ben de bu tatilde onu hazırladım yolculuğuna -veya

kendimi. Nasıl söylendiğini, kulağa nasıl geldiğini unutmuyayım diye, her gün kendi kendime, “anneciğim” dedim. Ona benzememek için yıllardır çabalamıştım. Bu sefer ona benzediğim anları fark edip bu anlardan kaçmak yerine, [onların] tadını çıkardım. Buna çok güldüm. Anneannemi ve annemin ondan nasıl kaçtığını düşündüm. Belki bu döngüyü kendi çocuğumla kırmışımdır, diye umutlandım. Ölmeye yatmışken, iyi gelsin diye tuttuğu taşlara benzeyen taşlardan topladım. Ben de bu taşların bana iyi geleceğine inandım, [onları] eve getirdim. Sokaklarda yürüdüm, yürüdükçe bir boşluğun içinden geçtim. Ulaştığım yer hep sonsuz şefkat, yakınlık ve sevgi oldu. Doğum yaptığımda, bu kadar sıradan bir olayın aslında ne kadar biricik bir deneyim olduğunu düşünüp şaşırmıştım. Ölümüne karşı hissim de böyle oldu. Ne kadar sıradandı; tabii ki de annem ölecekti, ama işte benim annemdi. Bir daha o Akdeniz şehrine gideceğimi sanmıyorum.

Soru: Hangi döngüyü kırmak istersin?

YILIN SORUSU

“Kadınlar bazen sırtımızdaki merhamet pışığı, bazen bir münevver, bazen hakikatleri arayanlar için bir deniz feneridir,” diyen politikacı kimdir ve hangi ülkede yaşamaktadır?

Olca Akyıldız İstanbul’da yaşayan, yaşı 50’yi bu yıl bulmuş, gezgin olması gerekirken akademisyen olmuş bir flora/fauna meraklısıyım. Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde ders veriyorum. Sanırım bundan sonra çok büyük oranda sadece kadın yazarlar üzerine çalışacağım ve deniz kıyılarından kırık camlar ve seramik parçaları toplamaya devam edeceğim.

Yanıt: Bir zamanlar yazdığım, “Silsile Hikâyeleri” başlıklı bir anlatı denemesi vardı. Kelime sınırı olmasa onu paylaşırdım bu soruya cevap olarak. Doğrudan ilişkili gibi gözükme de, iki döngü var muhakkak kırmak isteyeceğim: Bir tanesi merhamet döngüsü ki, çoğu zaman kısır bir döngüye dönüşebiliyor. Diğeriyse farklı kuşaklardan kadınların birbirine aktardığı mutsuzluk döngüsü ki, bu da çokça suçluluk duygusu barındırıyor. Suçluluk duygusuysa merhametin körükleyicisi belki de.

Silsile zincirinin halkalarından iki tanesini koparıp ekleyeceğim bu cevaba. En kesif olanlardan bir ana-kız anlatısı:

“Küçük cılız bir bebek. Altı aylık mı? Dokuz mu? Yoksa yaşına gelmiş mi? Devamlı ağlıyor ama evdeki kadın ağatlarının arasına karışıp yitiyor cılız sesi. Kadınlar hiç durmadan ağlıyorlar. Erkekler avluda sigara içiyorlar. Çocuklar koşturmaya devam ediyorlar. Bir olağanüstülük olduğu belli ama onlar sanki kendi derdinde. Küçük kız, cılız bebek yani, hiç uyumuyor. Evde devamlı bir uğultu.

Abileri -biri üç, diğeri altı yaşında- şaşkın. Evden gitmek istiyorlar. Ev uğultulu, ev uğursuz. Sonraları ikisinin de ilk fırsatta bu evden gitmeleri bundan mı? Anneleri, kız-kardeşleri olmasa belki bir daha geriye dönüp bakmazlardı. Başka hayatlar kurdular, başka adamlar oldular. Birbirlerini bile sevmeyi tam bilemediler. Hep kaygı, hep korku, hep hayat, hep sorumluluk. Peki ya bebek? Henüz adı bile kesinleşmemişti babası öldüğünde. Neden Nevzat koydular? İki erkek çocukları vardı zaten. Üçüncüsünün kız olmasına sevinmeliydiler. Oysa erkek adı koydular. Neden?”

“Kendisi de kızı doğdu diye hiç sevindi mi acaba? O cılız bebek büyüdü, neden olduğu bile belirsiz bir şekilde istemediği bir adamla evlendirildi. Sonrası mutsuzluk. Evliliğin mutsuzluğu kısa sürdü de sonrası da öncesi de karışık, parçalı bulutlu sanki hep. Tam güneş çıkıyor, kemiklerini ısıtacak, yüzüne bir gülümseme yayılacak, birden koca bir bulut geçiveriyor güneşin önüne. Çocukluğundan hatırladığı piknik anısında olduğu gibi. Yumurtasını yiyip piknik sepetini dağıtan kedi ve olayı tüm detayları ile hatırlaması. Peki ondan kızına ne geçti? Belki her şey belki hiç. Şimdi ölmeye yatmışken kız ve ölmeye yatmak nedir onun adeta mücessem bir örneği olmuşken kız annesine dönüştü adeta. Her şeyiyle. Acaba herkes mi ölmeye aynı yatar yoksa başka bir şey mi bu?

Kız hep mücadeleci, hep hırçın, bir o kadar da güçlüydü. Şefkati anneannesinden, otoriteyi annesinden. Güzel giysileri ve kurdeleleri annesinden, şefkati anneannesinden. Yasakları annesinden, yol göstermesi yengesinden. Eleştiriyi annesinden, takdiri dayısından. Derken derken. Parçalı bir sevgi sanki ka-

leydoskop gibi. Belki de o yordu, kim bilir? Yoksa kanser de mutsuzluk gibi anneden kıza sirayet mi eder? Neyi hangisinden ve de ille kendi ayaklarını ve de ille kendi dediğim diye diretirken. Sonra bir yumuşak sevgi dolu alan. Ama hep mücadele. Neşeli, öfkeli, gayretli ama hep mücadeleli.”

Soru: Vazgeçmek isteyip de vedalaşamadığın?

Şifa Girinci 1985 yılında Muğla’da doğdum. 2003 yılında Muğla Güzel Sanatlar Lisesi’nden, 2007 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü’nden mezun oldum. 2017 yılından bu yana Berlin’de yaşıyorum.

Şifa Girinci, Vedalaşamadığım, 2021
Balkon duvarından, Berlin, Almanya

B: Yemek yapan bi anne mi?
Sarılan bi anne mi?

S: Sarılan.
Acıktım ama
sevgiye daha çok acıktım.

6 Ağustos
2021
beyhan

Çizim: Beyhan Gültaşlar

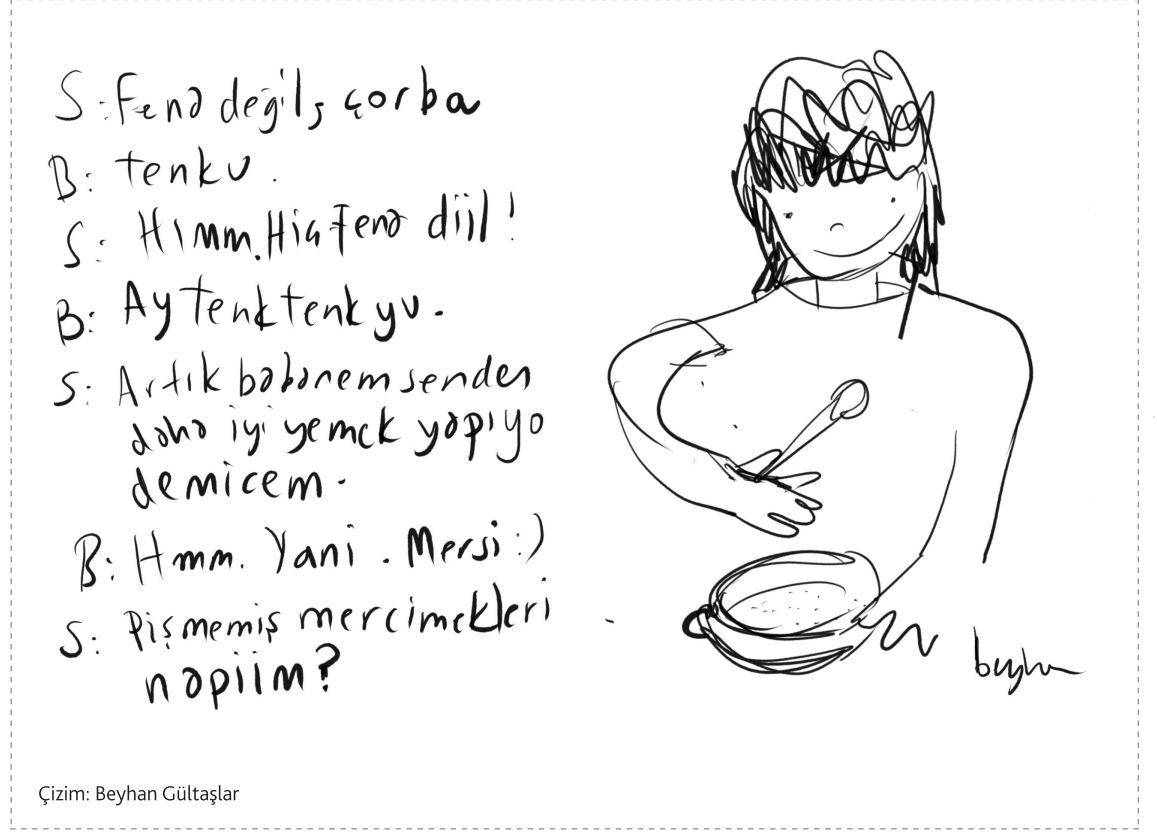
Soru: “Vicdanım el vermiyor” ile kendi aranızda kaldığınız hâller/anlar nelerdir?

Cemre Baytok: 2016-2021 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi’nde Cinsel Tacizi Önleme Komisyonu’nun koordinatörlüğünü yürüttü. Kayyum rektör tarafından "radikal feminist" olduğu gerekçesiyle koordinatörlük işine son verildi. 2008’den beri feminist harekette. Aynı zamanda, Çatlak Zemin ekibinde.

Yanıt: Annemle ilişkimdeki kimi noktalar: Başkasıyla olsam, benim açımdan kritik tartışmalarda geri adım atmayıp bazı anlarda uzaklaşacakken onunlayken içimden gelmeyen kimi durumlara onun cephesinden yanıtlar vermeye kendimi zorluyor ve derin bir nefes alarak bunu uygulamaya koymaya çalışıyorum. Fakat kendimce vicdanıma göre davranarak onun açısından çok tatmin edici olduğumdan emin değilim, dolayısıyla sonuç benim açımdan vicdanımla kendi aramda kalmak değil, bir tür beceriksizlik olabiliyor.

Soru: Annenizin inkâr etme veya yüzleşmeme pratikleri karşısındaki tutumunuz nasıl oluyor?

✕ 3. zincirin sonu

İKİ MANİFESTO

Ana Gerçekleri

Uyanmak
günün planını düşünmek
kahvaltı hazırlamak için
yaz kampı atölyesini düşünmek
Dışarı çıkamamak
bir parka gitmeye çalışırken
Öğle yemeğini düşünmek
ve hâlâ günün geri kalanı için bir plan yapmaya çalışmak
emzirmek
ve konsantre olmaya ve rahatlamaya çalışmak
Oyun oluşturmak için
biri atölyeye gider ve diğeri yemek hazırlar
Markette doğru sütü bulmak için
dikiş eyleminin katılımcılarını düşünürken
Bir oyuncak dükkânı aramak için
ve kendiniz için bir tane satın almaktan kaçınır
Çok fazla dondurma yemesini önlemek için
ve uzanıp sadece gözlerini kapatmayı hayal etmek
Oyun alanına göz kulak olmak için
cevaplanmayan postaların listesini düşünmek
Akşam yemeğini hazırlamak
ANA projesi hakkında konuşurken
Bok temizlemek ve bebek bezi değiştirmek için
sakin kalmaya ve umudunu kaybetmemeye çalışmak
Üçünün de uyuduğu doğru anı yaratmak için
kaosun dengesini bulurken
Sonuçta yemeyi denemek
iş için yenilenirken ve yeniden başlarken
Bebek her ağladığında ayağa kalkmak,
"anne kesintileri"ni okurken
Çalışmak, okumak ve hayal kurmaya çalışmak,
bir adım öne, iki adım geriye

2013

İyi de nasıl devam edeceğiz?
Yeniden yeniden
Sabah kalkıp kahvaltı hazırlayarak mesela
Güne aynen kaldığın yerden devam ederek
Hayatın birbirinden ayırmış gibi duran parçalarının
Aslında bir bütünün parçaları olduğunu keşfederek
Veya kabullenerek
İncir çekirdeğini doldurmuyormuşçasına günü kuşatan işler ile
Sanat arasında birleştirici bağlar kurarak
Maske, dezenfektan, sosyal mesafe yorgunu
Okuldan eve aç dönen çocuk
Kendinle ilgili yeniden düşünmek
'Anne'liği yeniden düşünmek
Kendini yeniden düşünmek
Bir bütünün uyumsuz parçası olmak
Evde çocuk maskesi olmadığını hatırlamak
Akşam yemeğini hazırlamak
Yemekte ne yenecek düşüncesine sahip olmak
Günün sonunda geriye kendimizden ne kalır?
Vicdan ile suçluluk arasındaki çizginin inceliği, aradaki geçişkenlik
Suçluluk duygusunun hep bir başkası üstünden şekillenmesi
Hissettiğini fark ederek duraksamak
Kendini kendinin yerine koyamadan sürekli başkasının yerine koymak
İç mekân ve dış mekândaki zaman farklılığının getirdiği baş dönmesi
Gündelik yaşamın kurgu olduğunu hayal etmek
Suratına kapanan kapının ardında ne olduğunu bilmemek
Ne olduğunu bilmemek özgürlüğünü yaşamaya cesaret etmek
Göbek bağının kesilmiş olduğunu hatırlamak
Hatırlatmak kendine kendini
Yani tüm duygulanımlar salınımlar
Anneyiz diye mi? Neden ki?

Annnneeeeeeeeeeeeeee annneeeee annneeeeeeeeeeeee!
Efendim!

2021

Adana Çocuk ve Kadın Hakları Derneği Adana Kent Konseyi Kadın Meclisi Adana Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınma Evi Bilge Kadınlar Kooperatifi Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Çukurova Şubesi Kadın Grubu Ev Hanımları Dayanışma ve Kalkındırma Derneği Güney Adana Kadın Kooperatifi Kadın ve Demokrasi Derneği KA-DER Adana Şubesi Kıvılcım Kadın Kooperatifi Meryem Kadın Kooperatifi Mor Dayanışma Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Türk Kadınlar Konseyi Derneği Türk Kadınlar Birliği Verim Kadın Kooperatifi Adıyaman Kadın Yaşam Derneği Adıyaman Genç Kuşak Girişimci Kadınlar Derneği Adıyaman Kadın Eli Derneği Bethesna Kadın Girişim Üretme ve İşletme Koop. Kadın Merkezleri Vakfı Türk Kadınlar Birliği Şuhut Kadın Kültür Evi Çay Kadın Kültür Evi Kültür ve Sanat Evi Kadın Merkezleri Vakfı Günebakan Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatifi Hamidiye Alaca Tatar Ekmeği ve Yöresel Ürünler Kadın ve Sevgi Derneği KADEM Aksaray Aksaray İş Kadınları Derneği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Aksaray Amesia Arı Kadın Kooperatifi Taşova Hünerli Eller Kadın Kooperatifi Türk Kadınlar Birliği TOBB Amasya Kadın Girişimciler Derneği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Amasya Antakya Kadın Dayanışması Samandağ Kadın Dayanışma Derneği Anka Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi Anatolia Kadın Girişimi Üretim ve Kalkınma Kooperatifi Antalya Kadın Danışma Ve Dayanışma Derneği Ahatlı Kadın Kooperatifi Antalya İş Kadınları Derneği Çiğdem Çiçekleri Kadın Kooperatifi Döşemealtı Nar Kadın Kooperatifi Gazipaşa Kadın Girişimi İmece Kadın Dayanışma Derneği Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Kadın ve Demokrasi Derneği Antalya Ladin Kadın Kooperatifi Mor Dayanışma Antalya Türk Kadınlar Konseyi Derneği Antalya Türk Kadınlar Birliği Antalya Alanya Koza Ürünleri Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi Antalya Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifi Ankael Kadın Kooperatifi Ankara Kahraman Kadınlar Ankara Girişimci İş Kadınları Derneği Altınellerimiz Kooperatifi Aramızda Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Derneği Bala Afşar Kadın Koop Birleşmiş Kadınlar Kooperatifi Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği Çubuk Birlik Kadın Kooperatifi Demir Leblebi Kadın Derneği Engelli Kadın Derneği Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu Fibula Koop. Gündül Kadın Kooperatifi Günebakanlar Kadın Kooperatifi Ankara İnsan Hakları Derneği Kadın Komisyonu Ankara Kadın ve Demokrasi Derneği Ankara Kadın Çalışmaları Derneği Kadın Dayanışma Vakfı Kadın Dernekleri Federasyonu Kalecik Hanımeli Kooperatifi Kadın Eğitim ve İstihdam Derneği Kaos GL Kadın Grubu Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği Kızılcahamam Lonca Mamak Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Mor Dayanışma Ankara Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneği Türk Kadınlar Konseyi Derneği Ankara Uçan Süpürge Vakfı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Ankara Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi Zeytindalı Ardahan Kadınlar Derneği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Ardahan Kadın Dayanışma Platformu Ardanuç Kadın Kooperatif Artvin Kadın Girişimciler Turizm Geliştirme ve İşletme Kooperatifi Aydın Girişimci İş Kadınları Derneği Didim Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Didim Kuem Efeler Diyarı Kadın Girişimi Üretim Ve İşletme Kooperatif Güneşin Kadınları Nazilli Mor Dayanışma Aydın Kuşadası Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Söke Kadın Sığınma Danışma ve Dayanışma Derneği Türk Kadınlar Konseyi Derneği Aydın Yenipazar Kadın Koop Güneşin Kadınları Edremit Sil Baştan Derneği Kadın ve Demokrasi Derneği Balıkesir Kadın ve Demokrasi Derneği Balıkesir Mor Dayanışma Balıkesir Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Balıkesir Bartın Kadın Platformu Selis Batman Kadın Danışmanlık Merkezi Kadın Merkezleri Vakfı Batman Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Batman Kadın ve Demokrasi Derneği Batman Bayburtlu kadınlar dayanışma merkezi Bayburt Kültür ve Yardım Derneği Kadın Kolları Kadın ve Demokrasi Derneği Bayburt Anadolu Kadınları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Bilecik Kadın ve Demokrasi Derneği Bingöl Kadın Merkezleri Vakfı Bingöl Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Bingöl Girişimci Kadın Derneği Kadın Merkezleri Vakfı Bitlis Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Bitlis Bodrum Kadın Dayanışma Derneği Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Türk Kadınlar Birliği Bolu Türk Kadınlar Konseyi Derneği Bolu Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Bolu Kemer Asarcık Kadın Kooperatifi Türk Kadınlar Konseyi Burdur Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Burdur Mor Salkım Kadın Dayanışma Derneği İnegöl Kadın Girişimci Koop. Koza Kadın Derneği Gürsu Kadın Kooperatifi Her Dem Kadın İmece Kadın Dayanışma Derneği İmece Kadın Dayanışma Derneği Kadın ve Demokrasi Derneği Bursa Kadın ve Demokrasi Derneği Kadınlar Kökleri Kadınlar Derneği Bursa Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Bursa Bozcaada Kadın Kooperatifi Bozcaada Kadın Kooperatifi Karabiga Kadın Kooperatifi Karabiga Kadın Kooperatifi Çanakale Türk Kadınlar Birliği Çanakkale Kadın ve Demokrasi Derneği Çankale Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Çanakkale Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği Çorum İş Kadınları Derneği Çorum İş Kadınları Derneği Hitit Güneşim Kadın ve Demokrasi Derneği Çorum Mecitözü Kadın Girişimi Puduhepa Ailesi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Çorum Zerafet Kadın Kooperatifi Ayasofya Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatif Denizli Koruyucu Alle Derneği Kadın Haklarını Koruma Derneği Merkezefendi Kadın Kooperatifi Mor Dayanışma Denizli Acıpayam Çameli ve Serinhisar İlçeleri Kadın Kooperatifi Kadın ve Demokrasi Derneği Denizli Türk Kadınlar Konseyi Derneği Denizli Türk Kadınlar Birliği Denizli Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Denizli Didim Kadın Platformu Kibele Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Danışma ve Uygulama Merkezi Rosa Kadın Derneği Diyarbakır İş Kadınları Derneği Mor Dayanışma Diyarbakır Kadın ve Demokrasi Derneği Diyarbakır Kadın Merkezleri Vakfı Diyarbakır Lice Kadın Kooperatifi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Diyarbakır Denizati Kadın Dayanışma Derneği Olimpik Anneler Kadın Girişimi Düzce Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Düzce Edirne Kadın Merkezi Danışma Derneği Edirne Belediyesi Zübeyde Hanım Kadın Lokali Edirne Belediyesi Zübeyde Hanım Kadın Lokali Dr. Fatma Şakir Memik Kadın Merkezi Türk Kadınlar Birliği Edirne Mor Dayanışma Edirne Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Edirne Kadın Merkezleri Vakfı Elazığ Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Elazığ Elazığ Emek ve Demokrasi Kadın Platformu Kadın ve Demokrasi Derneği Elazığ Katre Kadın Erzincan Girişimci Kadın Kooperatifi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Erzurum Kadın ve Demokrasi Derneği Erzurum Kadın Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Kadın Girişimcilüğünü ve İstihdamını Geliştirme Platformu Erzurum Kadın Meclisi Erzurum Kadın Kooperatifi Türk Kadınlar Birliği Erzurum MorEL Kadın ve Demokrasi Derneği Eskişehir Türk Kadınlar Birliği Eskişehir Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Eskişehir Eskişehir Kadın Meclisi Eskişehir Belediyesi Kadın Danışma Dayanışma Merkezi Kadın Adayları Destekleme Derneği Eskişehir Demokratik Kadın Platformu Eskişehir Nar Kadın Dayanışması Kadın Savunma Ağı Odunpazarı Kadın Girişimi Gaziantep Kadın Hareketi Kadın Savunma Ağı Gaziantep Kadın Hareketi Gaziantep Demokratik Kadın Platformu Gaziantep Kadın Çevre Kültür ve Kalkınma Giresun Kadın Danışma Merkezi Giresun Kadın Mücadelesi Giresun Kadın Hareketi Giresun Kadın Platformu Türk Kadınlar Birliği Gümüşhane Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Gümüşhane Hakkari Kadın Hareketi Herkari Kadın Kooperatifi Hakkari Hatay Altınöz Zeytin Emegi Kadın Girişimi Antakya Mor Dayanışma Kadın Derneği Hatay Kadınlar Birlikte Güçlü Hatay Kadın Hareketi İğdir Kadın Meclisi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi İğdir Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi İğdir Gönülünden Kadın Kooperatifi Gülümse Kadın Kooperatifi Senirkent Kadın Kooperatifi Yalvac Pisidia Antiokheia Kadın Girişimciler Kooperatifi Avukma Üreten Kadınlar Kooperatifi Aliğa Kadın Kooperatifi Balçova Kadın Kooperatifi Beydağ Doğal Ürünler Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatifi Bornova Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Buca Kadın Girişim ve Üretim Kooperatifi Ege'nin İncileri Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Gaziemir Kadınlar Kooperatifi Gümöz Mandarin Kadın Girişimci Üretim ve İşletme Kooperatifi S.S.Hıdırlık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Kadının Emek Dünyası Kazete İzmir Kadın Dayanışma Derneği Kadın ve Demokrasi Derneği Kahramanmaraş Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Kahramanmaraş Karamanlı Kadın Girişimci Üretim ve İşletme Kooperatifi Türk Kadınlar Birliği KAĞIKADER Kadın Merkezleri Vakfı Kars Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Kars Kastamonu Sanat İşleyen Eller ve Yöresel Lezzetler Kadın Kooperatifi Sarı Konak Kadın Kooperatifi Taşkoprü Köy-Üret Kadın Girişimciler Kooperatifi Ekmek ve Gül Kayseri Kadınlar Derneği Kayseri Kadın Platformu Ravandalı Kadınlar Derneği Türk Kadınlar Konseyi Derneği Kilis Kadın ve Demokrasi Derneği Kırıkkale Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Kırıkkale Kırklareli Kadın Hareketi Türk Kadınlar Birliği Kırklareli Kadın Savunma Ağı Karamürsel Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi KARKAD Bacıyan-ı Meram Kadın Girişimi Kimya Hatun Kadın Kooperatifi Sürdürülebilir Doğal ve Adil Yaşamı Destekleyen Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Kütahya Kadın Hareketi Kütahya Kadın Platformu Üreten Eller Kütahya 3K Kale Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Malatya Gülşehir Kadın Kooperatifi Yeşilyurt Kadın Kooperatifi ALAKOOP Salihli Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Yırca Hanımeli EL ve Ev Ürünleri Akhisar Kadın Kooperatifi İpekyolu Kadın Kooperatifi Soma Kadın Kooperatifi Akdeniz Renkli Eller Kadın Girişimi üretim ve İşletme Kooperatifi Hayat Ağacı Kadın Kooperatifi Mersin Mezitli Üretici Kadın Kooperatifi Mersin Bağımsız Kadın Derneği TEKKOOP Tarsus Emekçi Kadınlar Kooperatifi Begonvil Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Güneşin Kadınları MAKKO Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Avanos Kadın Girişimciler Kooperatifi Ev Yemekleri Restorantı Kadıncık Ana Kadın Girişim Üretim İşletme Kooperatifi Kapadokya Kadın Girişimciler Derneği Ordu Kadını Güçlendirme Derneği Düziçi Kadın Kooperatifi Gaziantep Maniye Çiğdem Üreten Kadınlar Derneği Ardeşen Kadınlar EL Sanatları Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Kalayık Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Amazon Kadın ve Yaşam Derneği İş Kadınları Derneği Beklite Kadın Kadınlar Üretim ve İşletme Kooperatifi Mezopotamya Kadın Çevre Kültür İşletme Kooperatifi Urfa İl Kadın Platformu Yaşam Evi Kadın Dayanışma Derneği Şanlıurfa Kalkındırma Derneği Şanlıurfa Ürün Hanımeli Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Hafik Kadınlar Kooperatifi Kadın Kooperatifi Gölova ve Köyleri Yıldızeli Kadınlar Kooperatifi Çarşı Kadınlar Derneği Kocaeli Kadın Dayanışma Derneği Kocaeli Yaşam Kadın Merkezi Derneği Övack Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Aile Danışma Merkezi, Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi Kadın Girişimi Van Kadın Derneği Kadın Girişimi Fatsa Kadın KA-KOOP Altınbelde Altınova ve Beldeleri Kadın Girişim Kooperatifi Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Yalova Yalova Kadın ve Aile Dayanışma Derneği Aydın Kadın Girişimi İşletme Kooperatifi Ekmek Güneşi Zonguldak Kadın Platformu Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Çocuk İstiyorum Dayanışma Derneği Kadın Emegi ve İstihdam Girişimi Kadının Geleceği Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Boğaziçi Kadın Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Sosyal Politika Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği Kadın Adayları Destekleme Derneği Boğaziçi Kadın Üniversitesi Cinsiyet Önleme Komisyonu Kadın ve Demokrasi Derneği er Derneği Gülsuyu Gülsenü Kadın Dayanışma Evi Beşiktaş Mor Dayanışma Derneği Kartal Mor Dayanışma Derneği Potlaç Kadın Kooperatifi İmece Kadın Dayanışma Derneği Gazipaşa Kadın Dayanışma Derneği İstanbul Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı KEDV KEİG KİH_YÇ Kazete Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar KADAV Lambdaistanbul CETAD Spod Türk Kadın Birliği Kadın Hareketi Feminist Gündem Feminist Mekân Yedigöller Kadın Forumu Kadın Savunma Ağı CİTÖK İstanbul Sözleşmesi Bizim! Kadın Haklarını Koruma Derneği Mor Mekân Gülsuyu Gülsenü Kadın Dayanışma Derneği Beşiktaş Mor Dayanışma Derneği Kadın Dayanışma Derneği Potlaç Kadın Kooperatifi KAGIDER Afganistanlı Kadınlar Sosyal Kültürel Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği İmece Kadın Dayanışma Derneği Havle Kadın Dayanışma Derneği Marifetli Kadınlar Şiddet Destek Sistemi Feministe Kız Başına Reçel Blog Sebuka Kadın Cinayetlerine İsyanDayız Sosyalist Feminist Kolektif KADES KAHDEM Lgbti Sağlığı Çatlak Zemin Sığınaksız Bir Dünya Derneği Kadınlar Birlikte Güçlü Konuşmamız Gerek Derneği Anıt-sayaç Kadın Cinayetlerini Durduracağız Kadın Meclisleri EŞİK Platform Kadın İşçi EŞİTİZ 17+ AleVi Kadınlar Kadınlar Birlikte Güçlü Beden Olumlama Hareketi Ekmek ve Gül SİMURG Barış İçin Kadın Girişimi Kirkyama Kadın Dayanışması Ekoloji Birliği Kadın Meclisi ŞÖNİM Adana Çocuk ve Kadın Hakları Derneği Adana Kent Konseyi Kadın Meclisi Adana Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınma Evi Bilge Kadınlar Kooperatifi Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Çukurova Şubesi Kadın Grubu Ev Hanımları Dayanışma ve Kalkındırma Derneği Güney Adana Kadın Kooperatifi Kadın ve Demokrasi Derneği KA-DER Adana Şubesi Kıvılcım Kadın Kooperatifi Meryem Kadın Kooperatifi Mor Dayanışma Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Türk Kadınlar

Dernekleri → Kooperatifleri ←

Kadın Ağları → Dayanışmaları ←

Merkezleri → Toplulukları ← Vakıfları

